

HENRY MILLER

nụ
cười
dưới
chân
thang

In lần thứ nhất

NGƯỜI DỊCH
Lương Định
THỰC HIỆN EBOOK
Phương Nguyễn

HỘI VĂN NGHỆ HÀ NỘI – 2022

HENRI MILLER

NỤ CƯỜI
DUỚI CHÂN THANG

Bản dịch của
Lương Dinh

AN TIÊM

Nụ Cười Dưới Chân Thang
của Henry Miller
bản dịch của Lương Định

An Tiêm xuất bản lần thứ nhất
Saigon, Mùa Mưa 1974

LỜI TỰA

Có lẽ đây là câu chuyện lạ lùng nhất trong những câu chuyện tôi đã viết. Tác phẩm này đặc biệt dành riêng cho Ferdinand Léger để phỏng theo một loạt bốn mươi bức họa vẽ những anh hùng và các gánh xiếc.

Sau khi nhận lời mời của Léger bảo tôi biên soạn, tôi phải mất mấy tháng mới bắt đầu. Mặc dầu được hoàn toàn tự do, tôi vẫn cảm thấy có trở ngại. Trước đây tôi chưa hề viết truyện theo lời yêu cầu như tác phẩm này.

Hầu như những tên tuổi sau đây luôn luôn lảng vắng trong đầu tôi: Rouault, Miro, Chagall, Max Jacob, Seurat. Tôi gần như ao ước được yêu cầu vẽ tranh hơn là soạn lời. Trong quá khứ tôi đã từng sáng tạo một số ít hình màu vẽ những anh hùng, trong đó có bức tranh tựa đề là «Gánh xiếc Medrano». Ít ra một trong những chú hề kia giống hệt Marc Chagall như thiên

hạ vẫn nói mặc dầu tôi chưa hề gặp Chagall cũng như chưa bao giờ thấy hình ảnh nhà họa sĩ trứ danh ấy. Đang lúc cố gắng bắt tay vào việc, tôi bất chợt tìm thấy một cuốn sách mỏng do Wallace Fowlie viết, trong đó có một bài tiểu luận chua chát về những anh hùng của Rouault. Suy gẫm về cuộc đời và sự nghiệp của Rouault, một cuộc đời có ảnh hưởng quan trọng đến tôi, tôi bắt đầu nghĩ về mình, nghĩ đến chính bản thân hùng của mình, từ lâu tôi vẫn là một thằng hèn giữa cuộc đời. Tôi nghĩ đến đam mê của tôi về nghề hát xiếc, nhất là tất cả những kinh nghiệm của tôi trong tư thế khán giả và vai trò của người nhập cuộc thầm lặng đã phải lắng sâu trong ý thức của tôi như thế nào. Tôi hồi tưởng khi bước chân ra khỏi ngưỡng cửa Trung học, họ hỏi tôi muốn làm gì sau này và tôi đã trả lời: «Muốn làm hè».

Tôi nhớ lại nhiều bạn bè xưa kia giống hệt như hè qua tính tình của họ. Và họ là những người tôi yêu mến nhất. Rồi sau này tôi ngạc nhiên khám phá những bạn thân nhất của tôi cũng đã xem tôi như một anh hè.

Và bỗng nhiên tôi thấy để tựa cuốn sách của Wallace Fowlie (cuốn sách đầu tiên của ông mà tôi có dịp đọc) đã đập mạnh vào cõi não tôi: **HÈ VÀ THIÊN THẦN**. Balzac đã nói với tôi về thiên thần tại Louis Lambert và xuyên qua vò

số những đề tài thật dài của Fowlie về anh hùng
tôi đã tìm thấy một quan niệm mới về vai trò
anh hùng. Hè và thiên thần thích hợp với nhau
một cách tuyệt diệu.

Hơn nữa, chính tôi há chẳng từng viết đâu
đó trong tác phẩm của tôi về August Angst và
Guy le Crêvecœur sao? Họ là ai, là hai linh
hồn đau khổ, điêu đứng, tuyệt vọng nếu không
phải là chính tôi?

Rồi một chuyện khác... bức họa thành công
nhất mà tôi chư abao giờ có là cái đầu của một
anh hùng được tôi vẽ hai miếng, một miếng dành
cho niềm vui và một miếng cho chuyện buồn.
Miếng vui son đỏ, đó là miệng cười (khi nhớ
lại điều này tôi sực ý thức rằng mình không
còn cười nữa).

Thỉnh thoảng tôi có nhận vài mẫu họa do
Léger gởi đến. Một trong những bức tranh ấy
có đầu con ngựa vẽ nổi lên. Tôi gạt những bức
họa kia vào một góc ở học bàn, bỏ quên chúng
rồi bắt đầu viết. Tôi không bao giờ nghĩ ra tôi
đã tìm được ngựa ở đâu cho đến khi chấm dứt
câu chuyện. Dĩ nhiên cái thang là món quà do
Miro tặng, mặt trăng cũng thế, gần như thế.
Chó sửa trăng là bức họa đầu tiên của Miro mà
tôi có dịp xem.

Thế là tôi bắt tay vào việc, với lòng tin sắt đá
rằng tôi có tất cả những gì cần biết về những

anh hể và các gánh xiếc. Tôi viết từng hàng chữ một, viết một cách mù mít, không cần biết chuyện sẽ dẫn đi tới đâu. Hành trang của tôi chính là bản thân của tôi, tôi vô tình đánh cắp hình ảnh cái thang và con ngựa. Những bạn đồng hành của tôi là những thi sĩ và họa sĩ mà tôi ái mộ: Rouault, Miro, Chagall, Max Jacob, Seurat. Lạ thay, tất cả những nghệ sĩ này đều là thi sĩ kiêm họa sĩ. Tôi có những liên hệ mật thiết với mỗi người trong đám văn nhân này.

Mỗi chàng hể là một thi sĩ trong hành động. Đời anh là câu chuyện anh đang đóng. Đời đời câu chuyện ấy vẫn mãi mãi: sùng bái, ngưỡng mộ, đóng đinh vào thánh giá. Dĩ nhiên với cây thánh giá nhuốm máu hồng.

Phần duy nhất của câu chuyện gây khó khăn cho tôi là một số ít trang cuối mà tôi phải viết đi viết lại nhiều lần. «Có một thứ ánh sáng giết người». Tôi nghe vǎng vǎng tiếng nói của Balzac đâu đây. Tôi muốn vai chánh của truyện tôi viết, Auguste, phải lìa đời như một luồng ánh sáng. Nhưng không phải lìa đời trong sự chết. Tôi muốn cái chết của y soi sáng đường đời. Tôi cho đây không phải là sự chấm dứt mà cuối cùng là sự bắt đầu. Khi Auguste trở thành chính mình thì sự sống bắt đầu — Và không phải chỉ riêng cho Auguste mà cho toàn thể nhân loại.

Đừng ai bảo rằng tôi đã cân nhắc câu chuyện.

Tôi kể ra đúng hết như tôi đã rung cảm, như câu chuyện đến với tôi từng đoạn một. Đây vừa là câu chuyện của tôi, vừa không phải là của riêng tôi. Dĩ nhiên đây là câu chuyện lạ lùng nhất mà tôi chưa hề viết. Đây không phải là một tài liệu siêu thực, hoàn toàn không phải. Phương pháp viết truyện có thể là siêu thực, nhưng tôi chỉ muốn nói rằng các nghệ sĩ của phái siêu thực đã bắt lại cái phương pháp sáng tạo đích thực. Không, câu chuyện này đúng với sự thật hơn tất cả những câu truyện mà tôi đã cẩn cứ vào sự kiện và kinh nghiệm để viết lên. Tất cả mục đích của tôi khi viết truyện là nói lên sự thật. Tất cả nhân vật của truyện tôi đều có thật, lấy ra từ cuộc sống, cuộc sống của chính tôi. Auguste là người độc nhất, anh đến từ màu xanh. Nhưng thứ màu xanh vây quanh và bao phủ chúng ta là gì nếu không phải chính là thực tại? Quả thật chúng ta chẳng tạo ra gì cả. Chúng ta chỉ vay mượn và tái tạo. Chúng ta che giấu rồi khám phá. Chúng ta có tất cả các dữ kiện như những nhà thuật sĩ thường bảo. Chúng ta chỉ cần mở mắt và tim để trở thành nhất thể với hiện thế đó.

Tôi xót xa nhiều cho anh hế, mặc dầu tôi vẫn không hay biết, chính vì anh ngăn cách với thế giới qua tiếng cười. Tiếng cười của anh hế không bao giờ là tiếng cười theo lối Homère. Đó là tiếng cười của câm lặng, tiếng cười buồn

như chúng ta thường nói. Anh hể dạy chúng ta biết cách cười cợt chính bản thân mình. Và tiếng cười của chính chúng ta được thai nghén trong những giọt nước mắt.

Niềm vui rạng rõ như một dòng sông: dòng sông chảy mãi. Với tôi, có lẽ đây là lời nhắn gửi mà anh hể cố chuyển đạt đến chúng ta, bảo chúng ta phải nhập cuộc xuyên qua dòng luân lưu bất tận, chúng ta không được dừng lại để suy nghĩ, để so sánh, để phân tích, để chiếm hữu, mà phải tiếp tục chảy xuyên qua mọi vật, chảy không ngừng như điệu nhạc. Đây là món quà của sự buông xả, và anh hể chỉ diễn tả một cách tượng trưng. Bốn phần chúng ta là phải làm cho cái tượng trưng ấy thành sự thực.

Chưa bao giờ lịch sử nhân loại đầy rẫy những đau thương và thống khổ như hiện nay. Thế mà chúng ta vẫn gặp được đó đây những con người riêng lẻ mà nỗi đau khổ chung không thể nào động đến họ được. Họ đâu phải là những con người không tim, hon thế nřa! Thế giới không hiện ra với họ như hiện ra với chúng ta. Họ có lối nhìn của riêng họ. Chúng ta cho rằng họ đã chết với thế giới này, thực ra họ đã sống trong khoảnh khắc, sống tràn đầy và những tia sáng từ con người họ chiếu ra cả một bài ca vui bất tận.

Gánh xiếc là một kịch trường tí hon khép kín của sự quên lãng. Trong không gian ấy chúng

ta có thể quên chính mình, chúng ta tan trong sự nhiệm màu và lạc phúc, chúng ta được chở đi trong lẽ nhiệm màu, bước từ trường xiếc trở về thực tại, chúng ta trở nên bàng hoàng, kinh ngạc, buồn rầu và hốt hoảng vì bộ mặt hằng ngày của đời sống quá tẻ nhạt. Nhưng chính cái thế giới hằng ngày tẻ nhạt kia, cái thế giới mà ta cứ ngỡ rằng đã quá quen thuộc với chúng ta, lại là thế giới độc nhất, và đó là thế giới của huyền áo, bất tận. Như anh hé, chúng ta đã xuyên qua những chuyển động, luôn luôn giả vờ, luôn luôn hoàn triển lại cái biến cố trọng đại nhất của đời mình. Chúng ta chết khi chiến đấu để được sinh ra. Chúng ta đã không hiện hữu, chúng ta không bao giờ hiện hữu, chúng ta luôn luôn trên đường trở thành, luôn luôn ngăn cách và cô lập. Luôn luôn đứng ngoài.

Đây là tấm hình của August Angst, tự Guy le Crêvecœur hay là bộ mặt hằng ngày của thế gian này, với hai cái miệng khác nhau. Auguste thuộc dòng máu khác. Có lẽ tôi vẽ hình anh ta không được rõ ràng. Nhưng anh đã hiện hữu, dù chỉ hiện hữu vì lý do là tôi đã tượng tượng nên sự hiện hữu của anh. Anh đến từ màu xanh và trở về với màu xanh. Anh không tan rã, anh không mất đi. Anh cũng sẽ không bị quên lãng. Cũng chỉ ngày nọ nhò nói chuyện với một họa sĩ mà tôi mới biết được những bức tranh do Seurat để lại. Tôi cho rằng chúng bị cấm xuống

như rễ cây ở nơi mà Seurat đã cho chúng hiện hữu một cách vĩnh viễn. Tôi mang ơn Seurat rất nhiều vì tôi được sống bên những bức tranh ấy — ở vùng Grand Jatte, ở Medrano hay bất cứ nơi nào trong tâm trí. Không có gì là hão huyền trong những sáng tạo của Seurat. Thực thể của chúng bất diệt. Chúng cư ngụ trong ánh sáng mặt trời cùng hòa lẫn trong hình thể và âm điệu của bản nhạc du dương đích thực. Những anh hùng của Rouault cũng thế, những thiên thần của Chagall cũng thế, chiếc thang và mặt trăng của Miro cũng thế, quả thực tất cả thú vật của gánh xiếc cũng thế. Với Max Jacob cũng thế, anh là chú hổ bất diệt ngay cả lúc đã trở thành Thượng đế. Trong lời nói, trong hình ảnh, trong hành động, tất cả những tâm hồn có đầy diêm phúc này đã cùng tôi biểu lộ ảo mộng của họ cho cái thực tế vĩnh cửu này. Thế giới hằng ngày của họ mai kia sẽ là thế giới của chính chúng ta. Quả thật giờ đây nó là thế giới của chúng ta, chỉ vì chúng ta quá nhu nhược nên mới đòi hỏi nó cho mình.

HENRY MILLER

KHÔNG gì có thể làm giảm vẻ sáng của nụ cười lạ thường được khắc vào gương mặt u buồn của Auguste. Trên sân khấu, nụ cười kia mang một sắc thái riêng biệt, vô tư, vĩ đại, diễn tả những gì khôn tả.

Dưới chân thang chạy lên tận vầng trăng, Auguste sẽ ngồi chiêm ngưỡng, nụ cười của anh bắt biển, ý nghĩ của anh như ở xa xôi. Lối bắt chước về ngây ngất mà anh đã đạt đến với kỹ thuật tuyệt đỉnh luôn luôn tác động mạnh vào khán giả như tống két cửa những điều phi lý. Những ảo thuật gia đại tài làm nhiều trò trên cánh tay áo nhưng trò hề này thì không ai bắt chước được. Một anh hề không bao giờ nghĩ đến việc diễn tả phép lạ thăng thiên.

Suốt đêm anh mãi ngồi trong tư thế ấy, đợi con ngựa có bờm dài phết đất như những dòng nước vàng đền xé xác anh ra. Mõm âm áp của con ngựa cái chạm vào gáy anh như cái hôn già biệt của người yêu. Nó nhẹ nhàng đánh thúc anh, nhẹ nhàng như sương mai kích thích từng ngọn cỏ.

Bên trong đường bán kính của thứ ánh sáng lõm đõm kia là thế giới trong đó anh được tái sinh mỗi buổi chiều vàng. Nó chỉ gồm có những vật ấy, vạn vật và con người chuyên vận trong vòng say đắm. Một cái bàn, một cái ghè, một tấm thảm; một con ngựa, một cái chuông, một vòng dây; cái thang bắt diệt, vầng trăng dính vào mái nhà, cái đầu hói bằng da dê. Với những dụng cụ này, Auguste và các bạn đồng nghiệp hăng hái phải xoay xở để tạo nên tần kịch nhập đạo và tử đạo.

Tầm trong những vòng bóng tối đồng tâm, ở đó từng lớp khuôn mặt nằm chồng lên nhau, có nơi bị xóa mờ vì những khoảng trống mà thứ ánh sáng lõm đõm kia thèm thuồng liềm lên như cái lưỡi cõi tim một chiếc răng đã gãy. Lặng hụp trong bụi bặm và những tia ma-nhê-di, các nhạc sĩ lững lờ trên phím đàn như ảo ảnh, thân hình họ lắc lư như những bông lau nhẹ đưa theo ánh sáng và bóng tối. Người làm trò uốn éo luôn luôn di chuyển theo tiếng trống mơ hồ, anh kỹ sĩ mình trần xuất hiện với tiếng kèn. Với Auguste có khi là âm thanh ríu rít của đàn vĩ cầm, có khi là điệu nhạc chè giểu của kèn Clarinette đậm theo khi anh nhảy nhót suốt màn hẽ. Nhưng đèn lúc

phải vào những phút xuất thần, các nhạc sĩ bỗng hứng lên như muôn đuối theo Auguste từ lạc phúc này sang lạc phúc khác như những con ngựa đồng cưng vào sàn ngựa gỗ bỏ hoang.

Đêm đêm, trong giờ hóa trang, Auguste phải tranh luận với chính mình. Dẫu làm cách nào đi nữa thì hải cầu bao giờ cũng là hải cầu. Con ngựa vẫn là con ngựa, cái bàn vẫn là cái bàn. Trong lúc ấy, dẫu vẫn là con người, Auguste còn phải trở thành một cái gì khác nữa: anh phải tận dụng tất cả năng lực của một con người rất đặc biệt với một món quà đặc biệt. Anh phải làm thiên hạ cười. Làm thiên hạ khóc không khó, mà làm thiên hạ cười cũng không khó; anh đã thấy rõ vẫn để từ lâu, trước khi chưa có ý định theo nghề hát xiếc. Tuy nhiên, Auguste có những ước mơ lớn hơn, anh muôn ban cho khán giả của mình một niềm vui bất diệt. Chính sự ám ảnh này là nguyên nhân thúc đẩy anh ngồi dưới chân thang để đóng trò xuất thần ngây ngất. Quả thật do ngẫu nhiên mà anh đã rơi vào cơn xuất thần giả tạo. Anh đã quên những gì anh phải làm kề đó. Bao giờ anh xuất thần, lúng túng và lo lắng tột độ, anh mới thấy mình được thiên hạ vỗ tay tán thưởng cuồng

nhiệt. Đêm hôm sau, anh diễn lại thí nghiệm ấy, nhưng lần này với sự tính toán cẩn nhắc, cầu mong rằng tiếng cười rõ vô nghĩa kia sẽ nhường chỗ cho niềm vui vô biên mà anh muôn chuyên đạt đến mọi người. Nhưng đêm đêm, mặc dù đã cố gắng hết mình, những tiếng vỗ tay mê sảng ấy vẫn đợi chờ anh.

Màn hài hước dưới chân thang càng thành công bao nhiêu thì Auguste càng ức mờ nhiều hơn. Mỗi đêm tiếng cười càng chói tai anh hơn. Cuối cùng anh không chịu nổi tiếng cười. Một đêm nọ, tiếng cười bỗng trở thành nhạo báng và tiếng mèo kêu, tiếp theo là những chiếc mũ, những đồ dơ và cả những vật cứng khác. Auguste không thể «trở lại» sân khấu được nữa. Khán giả đợi suốt ba mươi phút; rồi họ thây khó chịu, rồi nghi ngờ, với một trạng thái cuối cùng nổ bùng thành tiếng la ó chè nhạo. Khi tỉnh lại trong phòng thay đổi y trang, Auguste kinh ngạc thây một bác sĩ cúi xuống trên anh. Mặt và đầu anh đầy những vết bầm, những vết trầy. Máu đọng lại ở những vết thương làm méo mó khuôn mặt đèn nỗi không còn nhận ra được nữa. Anh giồng như miềng thịt vụn bỏ rơi trên thớt cây của người bán thịt.

Giao kèo cửa anh đột nhiên chầm dứt, Auguste chạy thoát khỏi thê giới mà anh đã biết. Hết muôn trở lại cuộc đời làm hề, Auguste bèn đi lang thang. Anh đi bơ vơ xa lạ giữa hàng triệu người mà anh đã từng dạy họ cười. Trong thâm tâm, anh chẳng phẫn hận tí nào, mà chỉ n้ำ nung một nỗi buồn da diết. Đây là cuộc phân đấu không ngừng để cấm lại những dòng nước mắt. Thoạt đầu, anh chấp nhận tình trạng mờ mè này của tâm hồn mình. Đó chẳng qua chỉ là sự khó chịu do việc chầm dứt đột ngột một thói quen kéo dài suốt cả kiếp người, anh tự nhủ. Nhưng với ngày tháng trôi qua, anh bắt đầu thấy tiếc nuối một cái gì đã mất — không phải mãnh lực để chọc thiên hạ cười, không! anh đâu còn lưu ý đến nó nữa — một cái gì khác, một cái gì sâu xa hơn, một cái gì của riêng anh. Rồi một ngày nọ anh bỗng thấy rằng thời gian đã trôi quá mau kẽ từ khi anh biết được lạc phúc tuyệt vời. Sự khám phá này khiến anh run lên đèn nỗi không thể chờ đèn lúc về phòng. Thê nê, thay vì trở về khách sạn, anh gọi taxi bảo tài xế chạy ra ngoại ô. Nhưng đi đâu bây giờ? Anh tài xế muôn biết. Auguste vội vàng đáp: «Đèn nơi nào có cây. Nhanh lên — Gặp lăm».

Bên ngoài một cái sân chừa than, họ gặp một thân cây trơ trọi. Auguste ra lệnh tài xế dừng lại. Anh tài xế ngây thơ hỏi: « Phải đây không? »

— Đúng rồi, để yên tôi ở đây.

Hình như trong cả một thời gian vô hạn, Auguste cõi sức tạo ra tâm trạng mà anh thường dùng đèn mỗi lần mở đầu buổi trình diễn về đêm dưới chân thang. Tiếc thay, ánh sáng quá chói chang, những tia nắng gay gắt đốt cháy nhẵn cầu. Anh tự nhủ: « Mình sẽ ngồi đây cho đèn tôi. Khi trăng lên mọi vật sẽ lại đâu vào đây cả. » Chắc bao lâu anh chịu chịu ngủ. Trong giấc ngủ nặng nề kia anh mơ thấy mình trở lại sân khấu. Böyle giờ mọi vật vẫn như bao giờ, ngoại trừ đây không còn phải là gánh xiếc trong đó mọi việc vẫn cứ tiếp diễn. Mái ngói đã biến đi, tường vôi đã đồ xuống. Trên đầu anh là vầng trăng có thật, trên bầu trời cao, một vầng trăng tưởng chừng như chạy đua xuyên qua những đám mây chêt đọng. Thay vì những hàng ghè dài sắp vòng tròn, thì chênh chêch lên thẳng tận trời, là những bức tường người. Không một tiếng cười, không một tiếng thở than nào thoát ra. Hắng hè sa sô yêu ma treo lững lờ ở đó, trong không gian vô tận, con nào cũng bị đóng đinh lên cây thánh

giá. Tê cóng vì khiếp sợ, Auguste quên mất anh phải làm gì. Sau một thời gian hồi hộp nghẹt thở, trong suốt thời gian kia, anh xót xa thày mình cô đơn và bị bỏ rơi hắt hủi hơn chính Đẳng Cứu Thề, Auguste nhảy vọt ra để trôn chạy khỏi diễn trường. Nhưng chạy đèn đâu anh cũng thảy mọi lối thoát ra đều đóng kín. Anh thắt vọng chạy đèn chiếc thang, vội vã leo lên, anh cứ leo và leo mãi đèn ngút hơi. Sau khi nghỉ ngơi, anh đánh bạo mờ to đôi mắt, nhìn quanh bốn bề bát ngát. Trước hết anh nhìn xuồng. Hầu như không thảy được chân thang, ở dưới xa mờ kia là đất. Rồi anh nhìn lên, từng nắc thang trải trên đầu anh, lên cao vô tận, chọc thủng những đám mây, chọc thủng luôn bầu trời xanh được lót bằng những vì sao sáng. Chiếc thang chạy thẳng lên cung trăng. Đó là một vầng trăng nắm tít bên kia những ngôi sao, một vầng trăng xa bất tận, dính cứng vào vòm trời như chiếc đĩa giá băng. Auguste òa lên khóc, khóc nức nở. Như một vọng âm, ban đầu còn yêu ớt, dần nén, nhưng dần dần trỗi lên những lời rên siết và những tiếng kêu thông thiết của hàng ngàn thứ đồng òa lên nức nở bên tai anh như tiếng than oán của đại dương. Auguste nhủ thầm

« Khiếp quá! Chẳng khác gì sinh tử đang giao hội. Minh như một tù nhân ở hỏa ngục chuộc tội. » Rồi anh ngắt đi, ngã ra sau không còn biết gì nữa. Anh tỉnh lại đúng lúc thầy rằng mặt đất vụn vụt dâng lên đón nhận anh. Anh thừa biết đây là đoạn kêt liễu của Auguste, đoạn kêt liễu thật sự, cái chêt của những cái chêt. Thê rồi như một ánh dao, một tia ký ức lóe lên. Anh không còn một giây nào khác, có lẽ chỉ nữa giây thôi và anh không còn là gì nữa. Có gì tận đáy sâu bẩn thỉu anh được kích động, lóe lên như ánh dao, chỉ thoáng giây trước khi anh bị rơi vào quên lãng? Anh vụn nghĩ rằng trong tích tắc còn lại kia, anh có thể tổng kết cả một cuộc đời trình diễn của mình. Nhưng khoảng thời gian quan trọng nhất đời anh, thứ trân bảo tỏa rạng ý nghĩa cho tất cả biến cố trong quá khứ kia, anh không thể làm nó sống lại. Đó chính là sự khải ngộ đang sụp đổ theo anh. Bởi vì, giờ đây anh hiểu rằng có lúc nào đó tất cả sẽ hiện ra với anh một cách rõ ràng. Và giờ đây khi anh sắp chêt, các món quà vô giá kia bỗng nhiên biến mất. Như người biến lận, với lối tính toán dối trá và ngây ngô, Auguste làm được việc không thể làm: vô chụp lây khoảnh khắc rồi chia khoảnh khắc ấy

thành vô số những khoảnh khắc viète. Không một điều gì anh thể nghiệm được suốt bốn mươi năm trong cuộc đời, ngay tất cả những giờ phút vui tươi tống kêt lại, cũng không thể đếm so với niềm vui say sưa mà anh đang thể nghiệm bằng cách kêt hợp tất cả những mảnh vụn của một tích tắc vỡ tan ra. Nhưng lúc phân chia khoảng thời gian cuối cùng, thành vô số những mảnh vụn để chúng có thể tỏa lan quanh anh như một màn lưới rộng của thời gian, anh hãi hùng thây mình đánh mất khả năng hồi niệm. Anh đã tự loại bỏ chính mình.

Hôm sau, bị xúc động mãnh liệt và kiệt sức vì sự tàn phá của cơn mê, Auguste nhất định ở lì mãi trong phòng. Chỉ gần tối anh mới trở mình. Anh nằm suốt ngày trên giường, lòng thờ ơ đưa giởn với mớ ký ức mà vì một lý do không thể giải thích đã ừa chụp xuồng anh như tai họa châu châu. Cuối cùng, mệt mỏi vì bị xô đẩy trong cái nỗi ký ức khồng lồ, Auguste mặc áo quần ra đi thơ thẩn để vùi mình trong đám đông. Phải khó khăn lắm Auguste mới nhớ lại được tên thành phồ qua những con đường anh đi thơ thẩn.

Ở vùng ngoại ô, anh gặp một đoàn xiếc

rong, một trong những đoàn nghệ sĩ sông đời du mục trên các bánh xe lồng tử. Tim Auguste bắt đầu đậm man dại. Không chút do dự, anh chạy đến cạnh một trong những toa xe sắp thành vòng tròn rồi dè đặt bước lên những nắc thang từ sau xe thả xuống. Anh toan gõ cửa, bỗng dừng tay vì có tiếng ngựa đứng kề bên anh. Rồi con ngựa lầy mõm liềm lưng anh. Một niềm vui sâu xa thầm đậm vào từng thớ thịt của Auguste. Choàng tay qua cổ ngựa, anh nói vài lời ngọt ngào êm ái như chào mừng người bạn cũ biến biệt từ lâu.

Bỗng cánh cửa sau lưng anh mở toang ra, một giọng đàn bà nhẹ thốt ra một lời kinh ngạc. Anh giật mình lây lại bình tĩnh, lầm bầm: «Tôi đây, Auguste đây.»

Người đàn bà hỏi lại liền sau đó:

«Auguste à? Tôi đâu biết y.»

Anh lầm bầm tạ tội: «Xin lỗi bà, tôi phải đi.»

Anh đi chưa được ít bước đã nghe người đàn bà la lên:

— Nào Auguste, lại đây, anh chạy đi kiêm gì?

Auguste dừng lại, chèt sững, anh quay lưng, do dự một lát rồi há miệng cười toe toét.

Người đàn bà chạy đèn bên anh, dang tay mừng đón. Một nỗi lo sợ mông lung xâm chiếm lòng anh. Trong một khoảnh khắc anh muôn xoay người chạy trốn. Nhưng đã quá trễ. Đôi tay người đàn bà chạm vào anh, siết chặt.

Người đàn bà cứ luôn miệng: «Auguste, Auguste! Thè mà tôi tưởng không biết anh.»

Auguste tái mặt. Lần đầu tiên trong chuyền đi lang thang có người đã chộp được anh. Người đàn bà vẫn ôm chặt anh như gọng kềm. Böyle giờ bà hôn anh, trước hết ở má, rồi má bên kia, rồi trên trán, rồi trên môi. Auguste run lên. Anh nài van khi vừa vùng khôi tay bà:

— Bà cho tôi một cục đường! Được không?
— Đường?

Auguste trả lời:

— Vâng, cho con ngựa.

Trong khi người đàn bà lục lọi khắp xe, Auguste ngồi thoải mái trên những nắc thang nhô. Với cái mõm mềm mại, run run, con ngựa liềm gáy anh. Ngay lúc ấy, đúng là do ngẫu nhiên kỳ lạ, vâng trăng chợt hiện rõ ràng trên những ngọn cây xa. Một cảnh yên tĩnh tuyệt vời phủ lên Auguste. Chỉ trong vài giây ấy—có thể là lâu hơn—Auguste thích thú chiêm ngưỡng

cánh chiếu tà. Thê rồi người đàn bà vội vã ra xe, chiếc váy rộng của bà chạm lướt vai anh khi bà nhảy xuống đất.

Những câu đầu môi của bà là: « Mọi người trong chúng tôi đều tưởng anh đã chết. » Bà vừa nói vừa ngồi xuống bên chân anh trên bãi cỏ. « Cả thế giới đang tìm anh, » bà nói thật lệ rồi trao cho anh hết cục đường nầy sang cục đường khác. Auguste im lặng nghe bà thao thao bát tuyệt. Ý nghĩa của những lời nói kia hiện ra trong đầu anh một cách chậm chạp, rất chậm chạp như du hành đèn tai anh từ nơi xa xăm nào đó. Điều làm anh say sưa nhất là cảm giác êm dịu chạy khắp thân thể anh khi con ngựa liềm lòng bàn tay anh với cái mõm ấm ướt và ấm áp. Anh hoàn toàn sống lại mãnh liệt cái giai đoạn trung gian mà anh đã quen thuộc nghiêm mỗi đêm dưới chân thang, cái khoảng thời gian giữa lúc lạc phúc tan đi và tiếng vỗ tay man dại cứ vang đèn tai anh như tiếng sầm từ xa.

Auguste cũng không nghĩ đèn chuyện trở về khách sạn để gom góp số vật dụng tùy thân ít ỏi của mình. Anh trải mền lên nền đất cạnh bếp lửa và bên trong vòng tròn thần diệu của các toa xe và bánh xe, anh nằm dài đưa mắt nhìn theo

hướng đi trăng nhợt của vầng trăng. Cuối cùng, khi nhắm mắt lại, anh quyết định gia nhập gánh xiếc. Anh tin chắc họ sẽ giữ bí mật cho mình.

Anh giúp họ dựng lều, trải nệm, dời những cây cọc, tăm ngựa hay giữ ngựa, làm một nghìn lẻ một công việc hằng ngày mà họ cần anh, tất cả việc làm này là cả một niềm vui vô biên đối với Auguste. Anh quên chính bản ngã mình vì mải lo những công việc hèn mọn ngày ngày. Thỉnh thoảng anh cũng tự chiều ý mình để sông xa hoa bằng cách đóng vai khán giả để nhìn xem những trò hề. Anh có lối nhìn mới mẻ khi nhận xét tài năng và lòng kiên nhẫn của những bạn đồng hành. Nhất là cách làm hề câm đã đánh thức tánh hiếu kỳ của anh. Đây là lối trình diễn câm, mà ngôn ngữ của nó đối với anh giờ đây còn hùng hồn hơn là khi anh còn làm hề như họ. Anh thay được ý nghĩa của tự do mà anh đã đánh mất khi làm diễn viên. Ô ! Quả là tuyệt diệu khi bỏ rơi vai trò của mình, hòa mình vào cuộc sống tẻ nhạt hằng ngày, trở thành cát bụi mà vẫn biết rằng mình còn là một phần của tha nhân, mình còn có ích, có lẽ còn có ích hơn ở tư thế đó. Không gì ích kỷ hơn khi nghĩ rằng mình ban ơn lớn cho khán giả vì mình có khả

năng làm cho họ cười và khóc! Từ đây anh không còn đón nhận những tràng pháo tay, những trận cười ngửa nghiêng như gió thổi, những lời tâng bốc. Anh đang đón nhận một cái gì đẹp đẽ hơn, dễ chịu hơn—những cái mỉm cười. Những cái mỉm cười của sự biết ơn? Không. Mỉm cười của sự thừa nhận. Anh lại được thừa nhận như con người, thừa nhận đôi với chính mình, thừa nhận đôi với bất cứ gì đã ngăn cách anh và đồng thời kêt hợp anh với các bạn đồng nghiệp. Chẳng khác nào đón nhận một sự thay đổi nhỏ có thể giúp cho ta, khi cần, để đổi mới dòng máu con tim theo một lề lối mà các tâm chí phiêu chalendar hể làm được.

Với những nụ cười âm áp mà anh tồn trữ như những hạt chín gom góp mỗi ngày, Auguste đang vươn lên và nẩy nở như cây trổ hoa. Sẵn mang lòng từ ái bao la, Auguste khao khát làm quá bốn phận người trong đoàn đòi hỏi nơi anh. Không có gì họ nhờ anh mà anh thây quá đáng—giờ đây anh nghĩ thế. Có một câu ngắn mà anh mãi lầm bẩm cho riêng mình khi thi hành phận sự: «Sẵn sàng tuân mệnh quý vị.» Ngay với thú vật anh cũng muôn ngõ lời với chúng, anh không muôn chúng không được hưởng những

lời đơn giản ấy. Anh bảo cô ngựa cái: «Sẵn sàng tuân mệnh em.» khi kéo bao thực phẩm lướt qua đầu ngựa. Đôi với mây chú hải cẩu cũng thề, anh vuốt ve những cái lưng bóng loáng khi nói chuyện với chúng. Cũng có lúc đi lão đảo ra khỏi lều trong đêm đầy sao, anh ngẩng nhìn lên cao như muôn chục thủng tâm màn che khuất mắt con người với cảnh huy hoàng của tạo hóa, Auguste kính cẩn thì thầm: «Xin sẵn sàng tuân mệnh Người, Thượng Đè!»

Không bao giờ Auguste có được bình an, hạnh phúc và niềm vui sâu đậm vô bờ như thế. Những ngày lãnh lương, anh thường ra phô với số tiền ít ỏi đi lang thang qua những gian hàng tìm mua những món quà cho bầy trẻ nhỏ và cho cả mây con thú. Anh chỉ mua cho mình vốn vẹn một gói thuốc lá ngoài ra không mua gì nữa cả.

Bỗng một ngày kia, anh hể Antoine lâm bệnh. Auguste được tin ấy khi anh đang ngồi trước một chiếc xe vá lại quần áo cũ. Anh lâm bẩm vài lời bày tỏ cảm tình rồi tiếp tục khâu vá. Dĩ nhiên anh thày ngay rằng biên cõ bắt ngờ nấy sẽ ảnh hưởng đến anh. Họ sẽ mời anh thề Antoine chắc chắn vậy rồi. Auguste cõ gắng kẽm chẽ sự kích động đang ào dâng lên. Anh cõ giữ bình

tĩnh và từ tốn tìm câu trả lời khi cần đền.

Anh đợi, anh đợi mãi một người nào trở lại, nhưng không có ai đền với anh. Không người nào đóng được vai trò của Antoine, anh khắc chấn như vậy. Họ đang bận gì? Cuối cùng anh đứng dậy bước đi lang thang quanh đó, cõt ý cho họ biết anh còn ở đây để họ đặt câu hỏi với anh khi họ muốn. Đền giờ phút này vẫn chưa ai thử gọi chuyện với anh cả.

Cuối cùng anh quyết định phá vỡ sự yên lặng như giá băng. Tại sao không? Tại sao anh không tự nguyện làm bôn phận? Anh cảm thấy dỗi dào sinh lực và đầy nhiệt huyết đôi với mọi người. Lại trở thành hếch, chẳng có gì, chẳng có gì cả. Nêu cần anh cũng có thể là cái bàn, cái ghè, cái thang. Anh không muôn có quyền ưu tiên đặc biệt, anh là một người trong đoàn, sẵn sàng chia sẻ những nỗi ưu tư và đau khổ với họ.

Cuối cùng anh nắm lấy ông bầu gánh xiếc: «Tôi đã chuẩn bị kỹ càng để nhận vai của Antoine đêm nay.» Rồi anh do dự trong chòm lát: «Có nghĩa là đền khi nào ông nghĩ ra một người khác.»

— Không, Auguste, anh đã biết, không có ai khác. Anh có lòng tốt giúp...

Auguste vội ngắt lời:

— Nhưng sao? Có lẽ ông sợ tôi không còn
khả năng?

— Không, không phải thè, không phải thè.
Không, quả thực có anh là lợi cho tôi...

Auguste gần như run lên vì lo lắng, giờ đây
anh ý thức rằng anh đang đối phó với một việc
cần tề nhị và khôn khéo, anh hỏi:

— Vậy thì sao?

Ông bầu gánh xiếc bắt đầu nói, chậm rãi và
chứng chắn:

— Anh biết không, chúng tôi đã bàn kỹ vấn
đề này trong nội bộ. Chúng tôi biết anh đang
nghĩ gì. Böyle giờ nếu anh phải đóng vai của
Antoine... Trời ơi, tôi phải nói sao đây? Đèn
đầy anh, đừng nhìn tôi với đôi mắt ấy... Chúng
tôi không muốn khơi lại vết thương lòng. Anh
hiểu chưa?

Auguste thẩy nước mắt trào ra. Anh nắm lây
hai tay to lớn của ông bầu, đè nhẹ vào tay mình
và cảm ơn rồi rít dẫu không hề mở miệng. Anh
van lợn:

— Xin ông cho tôi thè anh ấy đêm nay. Tôi là
người của ông bao lâu ông cần đèn, một tuần,
một tháng, sáu tháng. Công tác sẽ gây hứng

thú cho tôi, thật thê. Đừng từ chối nghe ông?

Vài giờ sau, Auguste ngồi trước tấm gương, nghiên cứu bộ mặt của mình. Đó là thói quen của anh, mỗi đêm trước khi trang điểm, anh ngồi và nhìn mình hằng giờ như thế. Đây là kỹ thuật của riêng anh khi trình diễn. Anh sẽ ngồi nhìn bộ mặt u buồn của mình rồi bắt chót xóa ngay hình ảnh ấy và tạo ra một bộ mặt mới, bộ mặt mà mọi người đều biết và cũng là bộ mặt mà đâu đâu thiên hạ cũng cho là của Auguste. Nào ai biết được bộ mặt thật của anh, ngay cả bạn bè thân thiết, bởi vì anh đã trở nên cô đơn do tiếng tăm lừng lẫy.

Ngoi như thế, những kỷ niệm của hàng ngàn đêm trước tấm gương xâm chiếm anh, Auguste bắt đầu thấy rằng cuộc sống bên lề, cuộc sống mà anh đã ích kỷ giữ riêng cho chính mình. Cuộc sống âm thầm mà anh cho rằng anh có thể giữ kín cho riêng anh, hoàn toàn không phải là một cuộc sống, không là gì cả, cũng chẳng phải là hình bóng của cuộc sống. Anh chỉ bắt đầu sống kể từ ngày đi theo gánh xiếc lưu động, từ khi anh bắt đầu phục vụ họ theo khả năng của một kẻ tôi đòi. Cuộc sống kín đáo kia hầu như đã biến mất mà anh không hay biết: giờ đây anh

lại thành người như những người khác, anh làm tất cả những chuyện điên cuồng, không quan hệ, nhưng cần thiết mà mọi người đều làm — và như thế anh cảm thấy có hạnh phúc, và những chuỗi ngày của anh được sống trọn vẹn. Đêm nay anh sẽ không xuất hiện trong vai Auguste, anh hề nổi tiếng trên hoàn cầu, nhưng trong tư thế của Antoine mà không ai hay biết. Vì không danh hiệu và tên tuổi, khán giả chấp nhận Antoine như một chuyện thường tình. Không có những tràng pháo tay man rợ khi Antoine xuất hiện trên sân khấu, thiên hạ chỉ mỉm cười tha thứ, chẳng khen tài nghệ của anh như đã biểu diễn trong những màn hải cẩu lạ mắt để lôi cuốn khán giả.

Ngay lúc ấy một ý nghĩ khó chịu bỗng phá hỏng giấc mơ của Auguste. Trước kia là cuộc sống riêng tư, trống rỗng mà anh đã tranh đấu chống lại để tránh những cái nhìn của thiên hạ. Nhưng giờ đây sẽ có gì xảy ra nếu đêm nay có người nhận diện anh, nhận diện chú hề Auguste? Quả thật sẽ là đại họa! Rồi đây anh sẽ không bao giờ tìm lại được sự bình an, anh sẽ bị truy lùng hết tinh này sang tinh khác, bị ép buộc giải thích thái độ lạ lùng của mình, bị

thúc đẩy trở lại vị trí hổ của mình trong thế giới nghệ sĩ. Anh có cảm giác mơ hồ rằng họ sẽ buộc tội anh đã giết chết Auguste. Auguste đã trở nên thẩn tượng, Auguste là của thế giới — chưa kể việc thiên hạ sẽ công kích anh đến mức nào...

Có tiếng gỗ cửa. Một người bước vào quan sát tống quát các công việc. Sau khi nói ít lời, Auguste bèn hỏi thăm sức khỏe Antoine:

— Khá hơn không? Tôi mong anh ây chóng lành.

Người kia nghiêm nghị trả lời:

— Không, bệnh tình nguy ngập hơn — Không ai biết anh ta mắc bệnh gì. Có lẽ anh có thể nói chuyện với anh ây trước khi tiếp tục, được không?

Auguste trả lời: «Đã nhiên, tôi sẽ đến với các anh vài phút nữa.» Rồi anh trang điểm vội cho xong.

Khi Auguste bước vào, Antoine đang lăn lộn trên giường. Cúi sát xuống bệnh nhân, Auguste nắm lấy bàn tay nhờn nhợt của Antoine. Anh thì thầm: «Khổ thân anh. Tôi có thể làm gì giúp anh bây giờ?»

Antoine nhìn anh chồng chọc và ngạc

một hồi lâu. Antoine nhìn với dáng điệu của kẻ nhìn chính mình trong tầm gương soi. Auguste hiểu ngay ý nghĩ thoáng qua đầu Antoine. Anh khẽ bảo:

— Tôi là Auguste đây.

Antoine nói:

— Tôi biết. Là anh... nhưng cũng có thể là tôi. Không ai thầy được sự khác biệt. Nhưng anh là người nổi tiếng còn tôi là kẻ vô danh.»

Với nụ cười ướt mơ trong tuyệt vọng, Auguste bảo:

«Tôi vừa nghĩ đến thân phận tôi cách đây vài phút. Buồn cười thật! Một ít phần lỗi mặt, một cái đầu hói, một bộ đồ kỳ dị, chỉ làm một việc sơ sài để biến mình thành con sô không. Chúng ta không là ai cả. Nhưng đồng thời là tất cả mọi người. Thiên hạ không vỗ tay khen chúng ta, họ khen chính họ. Nay anh, lát nữa tôi phải đi, nhưng trước hết hãy để tôi kể cho anh nghe một điều mà tôi vừa mới học được... Trở thành chính mình, chính mình thôi, mới là điều vĩ đại. Nhưng muôn thề ta phải làm cách nào? Ta phải tạo ra bằng cách nào? Ô, đó là trò hề khó nhất đối với chúng ta. Nó khó vì nó không cần sự cõ gắng. Anh không cần cõ gắng

trở thành là vật nấy hay vật nọ, vĩ đại hay tầm thường, thông minh hay đần độn... anh hiểu kịp ý tôi không? Anh cứ làm bất cứ gì trong tầm tay của mình. Dĩ nhiên, anh phải làm với tâc lòng hoan hỉ. Bởi vì không có gì là không quan hệ. Không có gì. Thay vì tiếng cười và tràng pháo tay, anh đón nhận những cái mỉm cười. Những nụ cười mãn nguyện, thê thôii. Nhưng đó là tất cả... hơn những gì anh có thể đòi hỏi được. Anh đi khắp nơi để làm những chuyện hèn mọn, trút bớt gánh nặng cho con người. Việc ấy làm họ sung sướng, nhưng nó còn làm anh sung sướng hơn họ, anh thầy không? Dĩ nhiên anh phải hành động thật kín đáo. Đừng bao giờ cho họ thầy công việc kia đem lại cho anh niềm vui gì. Một khi họ hiểu rõ anh và một khi họ biết được bí mật của anh, thì coi như anh thất bại. Họ bảo anh ích kỷ, dầu anh đã hết lòng vì họ. Anh làm tất cả cho họ, nói trắng ra là tự giết chính mình vì lao lực—chừng nào họ không ngờ rằng chính họ đã làm cho anh thành giàu có, tạo cho anh một niềm vui mà ngay anh cũng không tạo được cho chính mình... Được rồi, anh hãy tha lỗi cho tôi, tôi không hề muôn diễn thuyết dài dòng. Dầu sao đêm nay chính anh

đang tặng tôi một món quà. Đêm nay tôi có thể trở thành chính mình khi tôi đội lốt anh. Như thế còn tốt hơn tôi đội lốt của mình, anh hiểu không?

Đến đây, Auguste tự kiềm soát anh, bởi vì khi diễn tả tư tưởng vừa rồi anh bỗng hé thầm một ý nghĩ thầm tinh. Tuy nhiên, đây chẳng phải là ý nghĩ mà anh phải chia sẻ tức thì cho Antoine ngay bây giờ. Trong đó có một sự mạo hiểm, có thể là một yêu tò hiềm nghèo. Nhưng anh sẽ không nghĩ đến nó. Anh phải hành động nhanh, càng nhanh càng tốt... có lẽ vào ngay đêm nay. Anh bảo bằng giọng gần như cau có, lúc sửa soạn bước ra:

— Nay Antoine, tôi sẽ thề anh đêm nay, cũng có thể đêm mai, nhưng sau đó anh sẽ bình phục và nên tiếp tục. Tôi không ham làm hổ nữa, anh hiểu không? Sáng mai tôi sẽ ghé thăm anh. Tôi còn vài chuyện muôn nói với anh, vài chuyện có thể khích lệ anh!» Auguste ngừng lại, lây giọng. «Anh luôn luôn muôn nói tiếng phải không? Hãy nhớ kỹ điều đó! Tôi đang nuôi một ý nghĩ; anh phải biết lợi dụng nó. Chúc anh ngủ ngon, chúng ta sẽ gặp lại!»

Auguste vỗ mạnh vào người Antoine như

muôn làm cho anh ta khỏe lại. Khi ra cửa, anh bắt chọt thây nụ cười gượng gạo trên đôi môi Antoine. Anh khẽ đóng cửa và rón rén bước ra ngoài trong đêm tối.

Khi rảo bước về túp lều lớn, anh khẽ hát cho riêng mình nghe, ý nghĩ xẩy ra với anh mấy phút trước đây bắt đầu xuất hiện rõ ràng hơn. Anh có thể chờ đợi vai tuồng hiềm hoi ây, anh quá lão luyện trong nghề nên thè nào chương trình cũng sẽ đạt đến kêt quả mong muôn, anh vẫn nóng lòng chờ đợi, anh tự nhủ: «Đêm nay ta sẽ diễn một suất hát thần tình chưa ai từng thường thức. Antoine oi, chỉ cần đợi lúc Auguste diễn trò.»

Anh đậm vào người vì cuồng cuồng nôn nóng đên đỗi khi xuất hiện dưới những vùng ánh sáng trong tiếng vĩ cầm phụ họa ríu rít, anh đã nhảy vọt như một con dê điên. Từ lúc chân anh chạm phải sàn sân khấu, thì diễn xuất của anh hoàn toàn là đột xuất bất ngờ. Anh chưa từng bao giờ nghĩ đến chữ đứng nói là từng diễn thử những cái nhảy nhót man rợ và vô nghĩa như thế. Anh đã tự tay mình lây ra một tấm đá tinh khiết và trên đó anh đang viết tên Antoine bằng những nét chữ không thể xóa mờ. Nếu Antoine

có mặt ở đây, Antoine đã có thể chứng kiến việc mình khởi đầu xuất hiện như một nhân vật tiếng tăm lừng lẫy!

Chỉ trong vòng vài phút, Auguste biết rõ rằng anh đã nắm được khán giả trong lòng bàn tay. Và anh cũng đã chuẩn bị rất chu đáo. Anh vẫn tiếp tục múa may và lầm bầm: « Các bạn hãy rảng đợi, rảng đợi. Chưa có gì cả. Antoine mới chào đời, anh hãy còn chưa biết đẹp. »

Màn trình diễn mở đầu vừa chàm dứt, lập tức một đám đông kích động vây cứng lầy anh. Trong đó có ông bầu. Những lời đầu tiên của ông bầu là:

— Anh điên rồi. Bộ anh muôn hại Antoine à?

Auguste rạng rỡ hẳn lên: « Đừng lo! Tôi đang tạo dựng ra Antoine... Ông cứ kiên nhẫn đi. Tôi cam đoan mọi việc sẽ kết thúc tốt đẹp. »

— Như thế là quá tuyệt rồi. Tôi bức mình vì anh diễn quá hay. Sau suất hát này sự nghiệp Antoine kể như chàm dứt.

Không còn thì giờ để nói thêm nhiều lời. Sân khấu phải được dọn trống nhường chỗ cho các lực sĩ đu bay. Vì đây là gánh hát nhỏ nên mọi người đều cùng bắt tay vào việc.

Đến giờ các chú hổ tái xuất hiện thì có tiếng

vỗ tay vang dội. Auguste chỉ cần ló đầu ra là khán giả đã la lên cổ vũ. Họ hô to: Antoine, Antoine. Họ giật chân, huýt sáo miệng, vỗ tay nồng nhiệt: «Antoine ! Ra đi !»

Đêm trình diễn nào, vào lúc này Antoine cũng diễn trò ấy một mình, một lối diễn xuất ngắn lối thời mà tia sáng tạo đầu tiên đã tan biến từ nhiều năm trước đây. Vì đêm nào Auguste cũng quan sát lối trình diễn theo thói quen nầy, anh đã thường nghĩ cách sửa đổi từng kỹ thuật mà anh bắt buộc phải làm. Hiện giờ anh đang thực hành những lối nói đưa mà anh đã từng thường tập thử một đôi lần cả trong lúc ngủ. Anh ví mình như một họa sĩ bậc thầy đang phết những nét chàm phá cuối cùng lên trên một bức chân dung mà một đĩa học trò xao lãng đã bỏ dở. Ngoài đẽ tài, không có dây tích gì của bản chính còn lưu lại. Một người đã vào đẽ với vài nét và người kia hoàn tất bức tranh bằng cách sáng tạo ra một cái gì hoàn toàn mới lạ.

Auguste nhập cuộc như người khùng nổi hứng. Không có gì đẽ thua mất. Ngược lại, có tất cả đẽ thắng đạt. Một cái vặn mình hay một nếp da nhăn mới tạo ra có nghĩa như sự cho mượn sự sống đầy mới mẻ, cho Antoine. Khi

làm cho vai tuồng thêm hoàn hảo từ đoạn nầy sang đoạn khác, Auguste ghi nhớ trong trí những điều cần giải thích cho Antoine để sau này anh ta có thể tạo những kêt quả mà Auguste đã thành tựu được. Anh nhảy tung tăng như cả ba người khác biệt đồng một lúc: Auguste như một bậc thầy lão luyện, Auguste trong vai trò Antoine và Auguste trong tư thế Auguste. Ở trên và ở ngoài các yêu tố này còn lần quẩn một thực thể thứ tư như kêt tinh lại để xuất hiện rõ ràng hơn theo thời gian: Antoine như là Antoine. Một Antoine sơ sinh, đó là Antoine trên các tầng trời. Càng nghĩ đến con người Antoine đổi mới nầy, (quả thật là điều kỳ dị vô cùng khi anh vừa diễn trò mà lại suy tư nhiều được đến như thế) anh càng chú ý đến những giới hạn và tình cảm của nhân vật anh đang tái tạo. Anh mãi nghĩ đến Antoine, không hề tưởng đến Auguste. Auguste đã chết. Anh không mảy may muốn Auguste tái sinh trong vai anh hể Antoine nổi tiếng khắp hoàn cầu. Tất cả ước mơ của anh là tạo một Antoine thật lẫy lừng để không còn ai nhắc đến Auguste nữa.

Sáng hôm sau, trên mặt báo đầy những lời ca ngợi Antoine. Dĩ nhiên Auguste đã giải thích ý

định của anh cho ông bầu trước khi rút lui đêm ấy. Mọi người đồng ý tìm giải pháp ngăn ngừa để giữ bí mật cho kế hoạch. Vì không ai ngoài những nhân viên của đoàn xiếc biết Antoine lâm bệnh, hơn nữa chính Antoine cũng chẳng hay biết gì về vinh quang tương lai mà người ta đã chuẩn bị sẵn cho anh, nên mọi sự có vẻ tương đối tốt đẹp.

Dĩ nhiên Auguste nóng lòng chờ đợi viếng thăm Antoine như đã hứa. Anh quyết định không cho Antoine xem ngay những tờ báo mà chỉ cho Antoine biết những gì anh ao ước thành tựu được trong vòng vài ngày ngắn ngủi, một điều mà Antoine không đủ khả năng thực hiện. Anh phải chè ngự Antoine trước khi cho anh ta thây sự thành công mỹ mãn của anh, nếu không Antoine sẽ hoảng sợ vì những kết quả mà Antoine sẽ phải chấp nhận sẵn. Auguste đã tập dượt từng giai đoạn một trước khi rảo bước đi về hướng lều của Antoine. Đã hơn một lần kinh nghiệm, những gì Auguste để nghị đều vượt quá khả năng chấp nhận của Antoine.

Anh kiên nhẫn đợi đến gần trưa, hy vọng trong thời gian kia Antoine có thể ở tư thế cởi mở để đón tiếp anh. Lúc ra đi, Auguste rất hồn

hở. Anh chắc chắn có thể thuyết phục Antoine rằng cái gia tài do anh để lại là một gia tài chính đáng. Anh tự nhủ: « Chẳng qua mình chỉ giúp anh ày một tí thôi! Đời sống tràn đầy những mèo vặt mà mình phải biết lợi dụng. Không ai có thể thành công trong cô đơn và thiêu người giúp sức. » Sau khi giải tỏa nỗi lòng, anh cầm đầu chạy. Anh nghĩ tiếp: « Mình có phỉnh phờ và lường gạt anh ày đâu. Lúc nào anh ày cũng muôn nỗi tiếng. Giờ đây anh đang nỗi tiếng! Hay anh sẽ nỗi tiếng trong vòng một tuần nữa: Antoine sẽ là Antoine... Chỉ khác là hơn thê nữa. Thê thôi. Trong ánh đèn sân khấu và ở mọi nơi, muôn nỗi tiếng, có khi chỉ cần một biến cỗ nhỏ, một dịp may, một sự giúp đỡ từ bên ngoài, rồi quý vị sẽ nỗi tiếng.

Đến đây anh nhớ lại sự nỗi tiếng đột ngột của mình. Anh, Auguste, anh đã làm gì với tiếng tăm lừng lẫy ấy? Những gì chỉ là một ngẫu nhiên thuần túy lại được hoan hô từng đêm như dấu hiệu của thiên tài. Sao thiên hạ hiếu nông quá! Khi có bàn tay của sô mệnh thì mọi người đều hiếu nông cạn. Làm hế là làm vật thay thế cho sô mệnh. Cuộc sống ở diễn trường là một vở tuồng câm gồm những pha té nhào, những cú

đâm, nhữnng cú đá—một sự kéo lê và vật lộn không ngừng. Và cũng nhờ nhữnng phuơng tiện kém thắm mỹ nầy mà ta lây lòng khán giả. Anh hẽ đáng yêu ơi! Quyền ưu tiên đặc biệt của anh là tái diễn nhữnng lỗi lầm, nhữnng chuyện đên rõ, nhữnng điều ngu xuẩn, tất cả nhữnng sự hiếu lầm gieo tai họa cho nhân loại. Biên thành chính sự đên rõ phi lý, đây chính là một điều mà ngay cả lời nguyền rủa độc địa nhất cũng khó thể nghĩ tới được. Là không hiểu gì cả, khi mọi việc đều rõ như ban ngày; không thành công mặc dầu cơ mưu đã tái diễn trước mắt quý vị cả ngàn lần. Đi sờ soạng như người mù khi tất cả nhữnng dấu hiệu đã chỉ đúng hướng, cứ cõi súc mở cửa mặc dù trên đó có ghi sẵn chữ «Hiểm nghèo!» Cứ đâm đầu vào tẩm kiêng thay vì đi vòng tròn; nhìn vào họng súng mặc dù súng có đạn! Con người không bao giờ mệt mỏi với nhữnng điều phi lý ấy vì bao thề kỷ qua mọi người đã lầm đường, vì bao thề kỷ qua mọi sự tìm tội và tìm hiểu con người đã dồn họ vào chỗ không lối thoát. Vì sự phụ của điều phi lý có rộng thì giờ vì thời giờ là lãnh địa của ông. Ông chỉ đầu hàng khi đồi mặt với vĩnh cửu...

Giữa những nỗi băn khoăn lật lùng nãy, Auguste bỗng nhận ra chiếc xe của Antoine. Anh không biết vì sao mình lo lắng khi thầy ông bầu từ hướng trái Antoine đi tới. Anh càng lo lắng hơn lúc ông bầu giơ tay bảo anh dừng lại. Nét mặt của người đàn ông to lớn kia rõ ràng muôn đánh một tiếng chuông báo động. Anh ngoan ngoãn đứng đợi người kia mở lời.

Lúc cách Auguste vài bước, ông bầu mập giơ hai tay lên, điệu bộ chán nản tỏ vẻ đầu hàng. Không cần nghe, Auguste cũng đã hiểu hết mọi sự, anh biết trước việc gì sẽ đến với anh. Sau khi đi thêm vài bước, Auguste hỏi:

- Những việc xảy ra bao lâu rồi?
- Mới vài phút. Như thế này, trong tay tôi.

Auguste lầm bầm:

— Tôi không hiểu gì cả? Phải chăng Antoine có thể chết vì việc đó? Đêm qua khi nói chuyện với tôi, anh ta đâu có đau quá vậy.

Ông bầu bảo:

- Đúng thế.

Có gì trong tiếng «đúng thế» khiên Auguste nhảy chồm lên.

— Phải chăng ông muôn nói...? Anh dừng lại, sự việc quá khủng khiếp nên anh không

dám giữ ý nghĩ ây trong đầu. Nhưng sau đó anh lại thốt ra cùng một lời ây, «Phải chăng ông muôn nói,» rồi anh ngập ngừng «phải chăng ông muôn nói là anh ây đã nghe...?»

— Chính thề.

Auguste lại nhảy chồm lên. Ông bầu vẫn tiếp tục với giọng khàn khàn:

— Nêu có ai hỏi ý kiêng ngây ngô của tôi, tôi sẽ trả lời là anh ây chêt vì bể mạch máu tim.

Nói xong cả hai bỗng nhiên ngừng lại.

Ông bầu bảo:

— Nào, đâu phải lỗi anh. Đừng bạn tâm lo nghĩ. Tôi biết, mọi người trong chúng tôi đều biết, là anh vô tội. Dẫu sao việc này cũng chứng tỏ rằng Antoine không bao giờ là anh hẽ vĩ đại. Antoine đã đầu hàng từ lâu.» Ông lầm bầm trong hơi thở rồi tiếp tục bằng một tiếng thở dài: «Vẫn để hiện tại là phải giải thích cuộc trình diễn đêm qua như thế nào? Böyle giờ thật khó giấu sự thật, anh có đồng ý vậy không? Chúng mình đâu ngờ anh ta chêt đột ngột như thế?»

Một phút im lặng, rồi Auguste bình tĩnh nói:

— Tôi nghĩ tôi cần phải ở một mình trong một thời gian, ông không phiền chứ?

— Đồng ý.» Ông bầu trả lời. «Để anh tự suy

nghĩ. Vẫn còn thì giờ...»

Điên cuồng, thắt vọng, Auguste bỏ đi lang thang về hướng thành phố. Anh đi mãi một lúc lâu, đầu óc không một ý nghĩ, chỉ có cái đau đớn u buồn và tê cứng thâm vào lòng anh. Cuối cùng anh đến ngồi ở một góc hàng hiên kêu nước uồng. Không, rõ ràng anh không bao giờ tính trước biến cõi bắt ngờ nầy. Lại một trò trớ trêu của định mệnh. Chỉ có một điều rõ ràng—Hoặc là anh lại trở thành Auguste hay Antoine. Anh không thể ẩn danh được nữa. Anh bèn nghĩ tới Antoine, Antoine mà anh đã đội lốt đêm qua. Đêm nay anh còn khả năng tiếp tục làm như thế không? Làm với sự hăng say và thích thú như trước không? Anh quên cảnh Antoine nằm chèt lạnh trong toa xe. Vô tình Auguste đã hóa thành Antoine lúc nào không hay. Anh diễn lại vai trò một cách chu đáo, phân tích, mổ xé, rồi ráp nồi, tạo một vài đoạn hay hơn... anh cứ tiếp tục diễn, hết suất này đến suất khác, hết đám khán giả này đến đám khán giả khác, hết đêm này đến đêm khác, hết tỉnh này sang tỉnh khác. Và bỗng dưng anh hồi tỉnh. Bỗng dưng anh đứng lên, bắt đầu nói chuyện với chính mình một cách nghiêm trang: «Như

vậy anh lại phải làm hổ, đúng không? Chưa đú sao hả! Anh đã giết mât Auguste, anh đã ám sát Antoine... còn gì nữa? Chỉ cách đây hai ngày anh là người hạnh phúc, người tự do. Và bây giờ anh bị mắc bẫy, anh là kẻ giết người phải tòng cõi đi. Rồi anh nghĩ rằng với cái lương tâm tội lỗi kia anh sẽ chọc khán giả cười? Ô không, anh đi quá trớn rồi!» Auguste nắm chặt bàn tay đặt trên chiếc bàn cầm thạch như muôn tự xác nhận tầm quan trọng của những lời lẽ vừa rồi. «Cuộc trình diễn đêm qua thật vĩ đại. Vì sao? Vì không ai ngờ rằng kẻ làm cho nó vĩ đại là anh hổ Auguste nổi tiếng. Buổi trình diễn của nhân tài, của thiên tài. Thiên hạ vỗ tay. Chả ai biết rõ cả. Tuyệt diệu. Thành công mỹ mãn. Và — Cần chứng minh.» Một lần nữa anh đứng dậy, như con ngựa. «Sao đây — Cần chứng minh ư? À ra thê! Chính vì vậy mà Auguste mong mỏi thay thế Antoine. Auguste có hổ nghĩ đền sự nổi tiếng của Antoine không? Có hay Không? Auguste chỉ chắc chắn có một điều, là tiếng tăm mà anh đã tạo nên thực ra chỉ dành riêng cho anh. Auguste đã nhảy đên đớp mỗi như một con cá. Mẹ kiếp!» Anh nhổ nước bọt, ghê tởm.

Miệng bỗng khô vì tâm hồn ray rứt nên anh vỗ tay gọi bồi đem thêm nước. Khi đã thầm giọng xong anh lại tiếp tục nghĩ ngợi: «Trời Phật ơi! Cứ rằng con người có thể tự giăng bẫy cho chính mình! Một ngày hạnh phúc rồi một ngày đau khổ. Đồ điên! Ta là thằng điên!» Lúc này anh suy nghĩ rất chín chắn: «Được, bây giờ ta hiểu rõ một điều—Hạnh phúc của ta có thật, nhưng ta không tìm ra. Ta phải truy lùng nó, nhưng lần này phải ngay thẳng. Ta phải nắm nó với hai tay như viên ngọc quý. Ta phải học sòng hạnh phúc trong tư thế Auguste, trong tư thế thẳng hẳng của mình.»

Anh uống thêm hớp rượu rồi ngoe nguẩy như con chó. «Có lẽ đây là dịp may cuối cùng, một lần nữa ta sẽ bắt đầu từ dưới đáy đi lên!» Nghĩ như vậy rồi anh mới suy tính về một tên tuổi mới cho riêng mình. Trò này khiên anh đi quá xa. Sau khi quên mất tên tuổi mà anh đã quyết định mang, Auguste nghĩ: «Ô, ta sẽ tạo nên một cái gì mới, hoàn toàn mới. Nếu nó không cho ta hạnh phúc thì ít ra nó cũng giữ ta trong tình trạng cảnh giác. Có lẽ Nam Mỹ...»

Quyết định làm lại cuộc đời mạnh dẽ độ Auguste phóng nhanh như ngựa phi về gánh

xiếc. Anh kiêm ngay ông bầu.

Anh hồn hồn: «Tôi đã dứt khoát rồi. Tôi đi ngay. Đi xa, rất xa, ở đó không còn ai nhận ra tôi nữa. Tôi ra đi để bắt đầu làm lại mọi sự.»

Ông bầu hỏi:

— Nhưng tại sao? Tại sao anh phải bắt đầu làm lại mọi sự trong khi anh đã tạo được tiếng tăm lừng lẫy như thế này?

— Ông sẽ không hiểu nhưng tôi cũng chỉ có bầy nhiêu lời để nói với ông: *Bởi vì giờ đây tôi muốn hạnh phúc.*»

— Hạnh phúc à? Tôi không hiểu. Tại sao là hạnh phúc?

— Bởi vì thường thường người hễ chỉ hạnh phúc khi anh ta là con người khác. Tôi không muốn trở nên một kẻ nào khác ngoài chính mình.

— Tôi chẳng hiểu gì cả... Nghe nấy, Auguste.

Auguste siết mạnh tay ông:

— Nào, cái gì đã làm thiên hạ cười và khóc khi họ nhìn chúng ta?

— Nay anh, tất cả những chuyện này đâu có quan hệ gì đến chúng ta. Đó là những thắc mắc vô nghĩa. Mình hãy nói chuyện nghiêm chỉnh. Chúng ta hãy trở về thực tại.

Auguste nghiêm giọng:

— Đó là những gì tôi vừa khám phá được.
 «Thực tại.» Chính hai chữ ấy. Bây giờ tôi biết
 tôi là ai, tôi là gì và tôi phải làm gì. Đó là thực
 tại. Cái mà ông gọi là thực tại là mạt cưa; nó mủn
 ra, nó lọt vào những khe hở giữa các ngón tay.

Người đàn ông kia có vẻ như bắt đầu thuyết
 phục một cách yêu ót:

— Nay Auguste, anh nghĩ ngợi quá nhiều.
 Nếu là anh tôi sẽ trở về phô để thở một hơi cho
 nhẹ người. Đừng quyết định bây giờ. Hãy đèn...

Auguste cương quyết:

— Không. Tôi không cần được an ủi, cũng
 không cần được khuyên răn. Tôi đã dứt khoát.
 Rồi anh đưa tay chào từ giã.

Ông bạn không lồ kia nhún vai nói:

— Tùy anh. Vậy chúng mình chia tay phải
 không?

Auguste trả lời:

— Đúng — Chia tay... vĩnh biệt.

Một lần nữa anh bắt đầu đi vào cõi thề, nhưng
 lần này anh vào tận tim gan phèo phổi của thế
 giới. Đèn gần thành phô, anh mới sực nhớ trong
 túi quần chỉ còn có hai căc bạc. Lát nữa anh
 sẽ đòi. Rồi trời sẽ trở lạnh và lúc đó như
 những thú vật trên cánh đồng bao la, anh sẽ

năm co ro đê đợi những tia nắng sớm.

Tại sao anh quyết định đi qua thành phô, qua từng con đường, anh chẳng biết. Lẽ ra anh phải giữ lại một chút ít sức lực.

«Rồi mai kia nêu mình đến Nam Mỹ...» (Anh bắt đầu nói lớn với chính mình) «Có lẽ phải mất nhiều năm. Rồi mình sẽ sử dụng ngôn ngữ gì? Và tại sao họ coi mình là người xa lạ? Biết đâu ở đây lại chẳng có một gánh xiếc. Nêu có, họ sẽ có những anh hùng của họ và ngôn ngữ riêng của họ.»

Đến một công viên nhỏ, anh quăng mình lên một chiếc ghế dài. Anh tự cảnh giác: «Việc này cần được suy nghĩ kỹ hơn. Không ai chạy đến Nam Mỹ như vậy. Vả lại mình đâu phải chim hải âu! Minh là Auguste một con người với đôi chân yêu mềm và cái bao tử cần có thức ăn.» Anh hình dung từng đặc tính của con người, tất cả những đặc tính tách rời con người với chim trên trời và cá dưới nước. Những suy tư của anh cuối cùng hóa thành sự khảo sát về hai tính chất, hay hai khả năng ngăn cách thế giới loài người với thế giới loài vật — tiếng cười và nước mắt. Lạ thật, anh thấy rằng anh, kẻ lão luyện trong lãnh vực nầy lại suy

gẫm vẫn đẽ như một chú học sinh.

«Nhưng mình đâu phải chim hải âu» Chắc chắn đây không phải một tư tưởng tuyệt vời; nhưng nó cứ lòn vòn trong đầu anh đương lúc anh phân vân giữa hai ngả đường. Đầu tư tưởng này không độc đáo hay tuyệt vời gì, nhưng ít ra nó cũng tràn an được Auguste: đầu óc tưởng tượng phong phú đèn đâu chăng nữa anh cũng không thể ví mình như một con chim hải âu.

Nam Mỹ—Vô nghĩa quá! Vẫn đẽ không phải là đi đâu hay đi bằng cách nào mà vẫn đẽ là... Anh cõ gắng đặt vẫn đẽ cho đơn giản, thật đơn giản. Phải chăng chỉ có thể, có thể anh sẽ an toàn trong tư thế hiện tại—đừng tăng cũng đừng giảm con người thật của anh. Lỗi lầm anh mắc phải là đã muôn vượt quá những giới hạn riêng biệt của mình. Anh không hài lòng khi choc thiêng hạ cười, anh còn cõ gắng làm họ vui. Niềm vui là ơn sủng của Thượng Đè. Anh há đã chẳng khám phá ra được điều này khi anh tự bỗ roi quên lâng chính mình—bằng cách làm tất cả những gì trong tầm tay, như có lần anh đã từng làm?

Auguste cầm thầy mình đang tìm ra đường đi.

Anh bắt đầu ý thức được tần bi kịch của mình, đó là sự kiện anh không đủ khả năng chuyên đạt hiểu biết của anh về sự hiện diện của một thế giới khác, một thế giới nằm bên kia sự dốt nát và bạc nhược, bên kia tiếng cười và nước mắt. Chính ranh giới này đã giữ anh trong vai hổ, anh hổ của riêng mình Thượng Đè, bởi vì thật ra không ai trên đời này là kẻ mà anh có thể giải thích cho họ rõ được nỗi phân vân của mình giữa hai thế giới.

Thế rồi ý nghĩa kia vụt hiện đền với anh — sao nó giản dị quá! Nghĩa là trở thành không giống ai, hoặc bất cứ ai, hoặc tất cả mọi người, thì điều ấy cũng chẳng ngăn cản được anh trở thành chính mình. Nếu thật là hổ thì anh phải làm hổ trên mọi phương diện, từ sáng tinh sương đền khi nhắm mắt. Anh phải làm hổ suốt mùa, để cho thuê cho mướn hoặc chỉ vì muôn mình là thế. Giờ đây anh quá vững tin vào minh triết của ý tưởng trên nên anh nóng lòng muôn bắt tay ngay vào việc — không son phấn, không xiêm y, không cần cả âm thanh phụ họa ríu rít của chiếc vĩ cầm cũ kỹ. Anh hoàn toàn trở thành chính mình đền nỗi sự thật, sự thật giờ đây đang nung nấu lòng anh như ngọn lửa, sự thật

ây phải được thừa nhận.

Một lần nữa anh nhắm mắt lại để lặn sâu vào tận chốn thâm u của đêm tối. Anh giữ mãi tư thế ấy một hồi lâu, thở bình thản và an lành trên chiếc giường do bản thể anh tạo ra. Cuối cùng khi mở mắt, anh chiêm ngưỡng một thế giới huy hoàng mà tầm màn che đã bay mất. Đó là cái thế giới luôn luôn hiện diện trong lòng anh, luôn luôn sẵn sàng xuất hiện nhưng nó chỉ bắt đầu máy đập khi quả tim con người cùng hòa nhịp với nó.

Auguste cảm động đến nỗi không còn tin ở nhân quan minh. Anh lẩy lưng bàn tay dụi mắt chỉ cốt khám phá rằng mi anh còn ướt đầm vì những giọt lệ hân hoan mà anh đã vô tình để rơi xuống. Anh ngồi lên, đôi mắt đầm đầm hướng về trước, cố gắng để cho mắt làm quen với ánh sáng. Từ đáy lòng anh, tiếng thì thầm tạ ơn văng vẳng đưa lên.

Anh rời chiếc ghê dài khi ánh dương tỏa lan trên mặt đất với những tia nắng vàng rực cuối ngày. Sức mạnh và khát vọng như sóng triều dâng trong mạch máu anh. Là kẻ mới chào đời, anh tập tành bước đi vài bước vào trong cái thế giới ánh sáng huyền diệu. Do bản năng,

núi chim mọc cánh, anh mở rộng đôi tay như
muôn từ ái choàng ôm tất cả vào lòng.

Giờ đây thế giới đang chêt xấu trong màu tím
sẫm chan hòa của những tia nắng chiều. Auguste
quay cuồng trong sự xuất thần ngây ngất. «Ô, ô!»
anh la lên, hay tưởng mình la lên bởi vì trong
thực tế tiếng la của anh chỉ là âm vang yếu ớt
của niềm vui tràn trề đang mơ mơn ru anh.

Một người đi về hướng anh. Một người mặc
quân phục đeo bên hông một đoàn côn. Với
Auguste, kẻ đó xuất hiện như một thiên thần đèn
giải thoát. Auguste vừa muôn nhảy xô vào vòng
tay ân nhân giải thoát thì một vầng mây đen
nghịt bát thần giáng xuống anh như nhát búa.
Anh nằm đờ dưới chân viên sĩ quan, không một
tiếng động.

Hai người đi đường chứng kiền cảnh ấy vội
chạy lại. Họ quỳ xuống rồi lật ngửa Auguste
lên. Họ kinh ngạc thấy anh đang mỉm cười. Nụ
cười thiên thần tỏa rộng hồn nhiên, từ đó từng
giọt máu trào bọt rì ra. Đôi mắt mở to, ngây
thơ khôn tưởng, nhìn lên vầng trăng mong manh
vừa ló dạng trên nền trời.

GÖETHE

bán hồn cho quỷ

BI KỊCH FAUST VÀ HẬU FAUST

Một tác phẩm không tiền tuyệt hậu trong lịch sử văn học thế giới vì tác giả của nó đã thai nghén, viết đi viết lại và bồi túc trong một nửa thế kỷ mới hoàn thành.

Tác phẩm kết tinh cả một đời của đại văn hào được coi là Hiện Thân của Văn Hóa Đức mà tên tuổi được ghi trong Văn học Sử, Triết học Sử, cũng như Khoa học Sử.

Theo nhà chuyên khảo Henri Clouard thì khi mới xuất hiện, nhân vật Faust đã mê hoặc đám sinh viên Đức và kéo theo cả dân tộc Đức.

Nhưng từ một thế kỷ nay, nó chuyển động cả Âu Châu rồi khắp thế giới, làm xuất phát cho bao nhiêu công trình nghệ thuật: nhạc kịch, điện ảnh, hội họa...

Bởi FAUST ĐÃ TƯỢNG TRUNG CHO CẢ NHÂN LOẠI CHÚNG TA VÀ THẾ GIỚI ĐƯƠNG DIỄN BI KỊCH FAUST ĐƯỢC MỘT NỬA. CŨNG TÁC PHẨM NÀY RƠI MỘT LUỒNG ÁNH SÁNG CHÓI LÒA VÀO NGUỒN GỐC CỦA HIỆN SINH CHỦ NGHĨA.

Thạch Trung Giả dịch

THE SMILE AT THE
FOOT OF A Story by
THE LADDER Henry
Hallmark Editions Miller

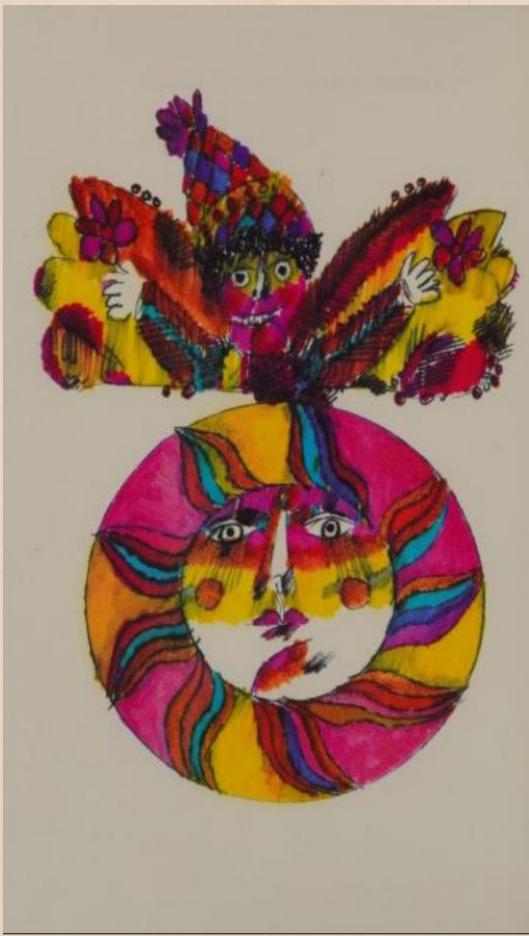

The Smile at the Foot of the Ladder

THE SMILE
AT THE FOOT
OF THE
LADDER A Story by
Henry Miller

With a Foreword by the Author
Illustrated by Norman LaLiberte

Hallmark Editions

Copyright 1948 by Henry Miller.
Published by arrangement with
New Directions Publishing Corporation.

Copyright ® 1971 by Hallmark Cards, Inc.,
Kansas City, Missouri. All Rights Reserved.
Printed in the United States of America.
Library of Congress Catalog Card Number: 77-127742.
Standard Book Number: 87529-173-2.

FOREWORD

Of all the stories I've written this is perhaps the most singular. It was expressly written for Fernand Léger, to accompany a series of forty illustrations on clowns and circuses.¹

It took me months, after I had accepted Léger's invitation to do the text, to even begin. Though I was given complete liberty, I felt inhibited. Never before had I written a story to order, as it were.

Almost obsessively my mind kept revolving about these names: Rouault, Miro, Chagall, Max Jacob, Seurat. I almost wished I had been asked to do the illustrations instead of the text. In the past I had made a few watercolors of clowns, one of them called "Cirque Medrano." At least one of these clowns resembles strongly Marc Chagall, I am told, though I have never met Chagall nor had I even seen a photograph of him.

While struggling to get started, there fell into my hands a little book by Wallace Fowlie² in which there is a poignant essay on the clowns of Rouault. Meditating on Rouault's life and work, which influenced me strongly, I got to thinking of the clown which I am, which I have always been. I thought of my passion for the circus, especially the *cirque intime*,³ and how all these experiences as spectator and silent participator must lie buried deep in my consciousness. I remembered how, when I was graduating from High School, they had asked me

what I intended to be and I had said—"a clown!" I recalled how many of my old friends were like clowns in their behavior—and they were the ones I loved most. And later on I discovered to my surprise that my most intimate friends looked upon *me* as a clown.

And then suddenly I realized what an impact the title of Wallace Fowlie's book (the first of his I read) had made upon me: *Clowns and Angels*. Balzac had spoken to me of the angels (in *Louis Lambert*) and, through Fowlie's numerous divagations on the clown, I had gained new insight into the role of the clown. Clowns and angels are so divinely suited to one another.

Moreover, had I not myself written somewhere about August Angst and Guy le Crêvecœur? Who were they, these two anguished, frustrated, desperate souls, if not myself?

And then another thing... the most successful painting I ever did was the head of a clown to whom I had given two mouths, one for joy and one for sorrow. The joyous mouth was in high vermillion—it was a singing mouth. (Recalling this, I realized that I no longer sang!)

Between times I received a few *maquettes*⁴ from Léger. One of them featured the head of a horse. I put these away in a drawer, forgot about them, and began to write. I never realized until I had finished the story where I got the horse. The ladder, of course, was a gift from Miro, and the moon too, most

likely. (*Dog Barking at the Moon* was the first Miro I ever saw.)

I began then with myself, with the firm conviction that I had in me all there was to know about clowns and circuses. I wrote from line to line, blindly, not knowing what would come next. I had myself; the ladder and the horse I had unconsciously filched. Keeping me company were the poets and painters I adored—Rouault, Miro, Chagall, Max Jacob, Seurat. Curiously, all these artists are poet and painter both. With each one of them I had deep associations.

A clown is a poet in action. He *is* the story which he enacts. It is the same story over and over—adoration, devotion, crucifixion. "A Rosy Crucifixion," *bien entendu*.⁵

The only part of my narrative which gave me difficulty were the last few pages, which I rewrote several times. "There is a light which kills," I believe Balzac said somewhere. I wanted my protagonist, Auguste, to go out like a light. But not in death! I wanted his death to illumine the way. I saw it not as an end but as a beginning. When Auguste becomes himself life begins—and not just for Auguste but for all mankind.

Let no one think that I thought the story out! I have told it only as I felt it, only as it revealed itself to me piece by piece. It is mine and it is not mine. Undoubtedly it is the strangest story I have yet written. It is not a surrealistic document, not

the least. The process of writing it may have been surrealistic, but that is only to say that the surrealists recaptured the true method of creation. No, more even than all the stories which I based on fact and experience is this one truth. My whole aim in writing has been to tell the truth, as I know it. Heretofore all my characters have been real, taken from life, my own life. Auguste is unique in that he came from the blue. But what is this blue which surrounds and envelopes us if not reality itself? We invent nothing, truly. We borrow and recreate. We uncover and discover. All has been given, as the mystics say. We have only to open our eyes and hearts, to become one with that which is.

The clown appeals to me deeply, though I did not always know it, precisely because he is separated from the world by laughter. His is never a Homeric laughter. It is a silent, what we call a mirthless, laughter. The clown teaches us to laugh at ourselves. And this laughter of ours is born of tears.

Joy is like a river: it flows ceaselessly. It seems to me that this is the message which the clown is trying to convey to us, that we should participate through ceaseless flow and movement, that we should not stop to reflect, compare, analyze, possess, but flow on and through, endlessly, like music. This is the gift of surrender, and the clown makes it symbolically. It is for us to make it real.

At no time in the history of man has the world been so full of pain and anguish. Here and there, however, we meet with individuals who are untouched, unsullied, by the common grief. They are not heartless individuals, far from it! They are emancipated beings. For them the world is not what it seems to us. They see with other eyes. We say of them that they have died to the world. They live in the moment, fully, and the radiance which emanates from them is a perpetual song of joy.

The circus is a tiny closed-off arena of forgetfulness. For a space it enables us to lose ourselves, to dissolve in wonder and bliss, to be transported by mystery. We come out of it in a daze, saddened and horrified by the everyday face of the world. But the old everyday world, the world with which we imagine ourselves to be only too familiar, is the only world, and it is a world of magic, of magic inexhaustible. Like the clown, we go through the motions, forever simulating, forever postponing the grand event. We die struggling to get born. We never were, never are. We are always in process of becoming, always separate and detached. Forever outside.

This is the picture of August Angst, alias Guy le Crêvecœur—or the everyday face of the world, with two mouths. Auguste is of another breed. Perhaps I have not limned his portrait too clearly. But he exists, if only for the reason that I imagined him to be. He came from the blue and he returns

to the blue. He has not perished, he is not lost. Neither will he be forgotten. Only the other day I was speaking to a painter I know about the figures left us by Seurat. I said that they were rooted there where he gave them being—eternally. How grateful I am to have lived with these figures of Seurat —on the Grande Jatte, at the Medrano, and elsewhere in the mind! There is nothing in the least illusory about these creations of his. Their reality is imperishable. They dwell in sunlight, in a harmony of form and rhythm which is sheer melody. And so with the clowns of Rouault, the angels of Chagall, the ladder and the moon of Miro, his whole menagerie, in fact. So with Max Jacob, who never ceased to be a clown, even after he had found God. In word, in image, in act, all these blessed souls who kept me company have testified to the eternal reality of their vision. Their everyday world will one day become ours. It is ours now, in fact, only we are too impoverished to claim it for our own.

Henry Miller

---

¹ Léger was obliged to reject my text as unsuitable and subsequently wrote one himself for his handsome book called *Le Cirque*.

² *Jacob's Night*, by Wallace Fowlie: Sheed & Ward, N.Y. 1947.

³ a small and intimate traveling circus popular in Europe

⁴ mock-ups

⁵ of course

THE SMILE AT THE FOOT
OF THE LADDER

Nothing could diminish the lustre of that extraordinary smile which was engraved on Auguste's sad countenance. In the ring this smile took on a quality of its own, detached, magnified, expressing the ineffable.

At the foot of a ladder reaching to the moon, Auguste would sit in contemplation, his smile fixed, his thoughts far away. This simulation of ecstasy, which he had brought to perfection, always impressed the audience as the summation of the incongruous. The great favorite had many tricks up his sleeve but this one was inimitable. Never had a buffoon thought to depict the miracle of ascension.

Night in and night out he would sit thus, waiting to be nubbed by the white horse whose mane fell to the ground in rivulets of gold. The touch of the mare's warm muzzle on his neck was like the departing kiss of a loved one; it awakened him gently, as gently as the dew enlivening each blade of grass.

Within the radius of the spotlight lay the world in which he was born anew each evening. It comprised only those objects, crea-

tures and beings which move in the circle of enchantment. A table, a chair, a rug; a horse, a bell, a paper hoop; the eternal ladder, the moon nailed to the roof, the bladder of a goat. With these Auguste and his companions managed each night to reproduce the drama of initiation and martyrdom.

Bathed in concentric circles of shadow, there rose tier upon tier of faces, broken here and there by empty spaces which the spotlight licked with the avidity of a tongue in search of a missing tooth. The musicians, swimming in dust and magnesium rays, clung to their instruments as if hallucinated, their bodies swaying like reeds in the flickering play of light and shadow. The contortionist always moved to the muffled roll of the drum, the bareback rider was always introduced with a fanfare of trumpets. As for Auguste, sometimes it was the thin squeak of a violin, sometimes the mocking notes of the clarinet, which followed him about as he capered through his antics. But when the moment came to enter the trance, the musicians, suddenly inspired, would pursue Auguste from one spiral of bliss to the next,

like chargers nailed to the platform of a carousel which has run wild.

Each evening, as he applied the *maquil-lage*,* Auguste would hold a debate with himself. The seals, no matter what they were obliged to do, always remained seals. The horse remained a horse, the table a table. Whereas Auguste, while remaining a man, had to become something more: he had to assume the powers of a very special being with a very special gift. He had to make people laugh. It was not difficult to make people weep, nor even to make them laugh; he had found this out long ago, before he had ever dreamed of joining the circus. Auguste, however, had greater aspirations—he wanted to endow his spectators with a joy which would prove imperishable. It was this obsession which had originally prompted him to sit at the foot of the ladder and feign ecstasy. It was by sheer accident that he had fallen into the semblance of a trance—he had forgotten what it was he was supposed to do next. When he came to, somewhat bewildered and extremely apprehensive, he found himself being applauded

wildly. The following evening he repeated the experiment, deliberately this time, praying that the senseless, raucous laughter which he so easily evoked would give way to that joy supreme which he longed to communicate. But each night, despite his almost devout efforts, the same delirious applause awaited him.

The more successful it was, this little skit at the foot of the ladder, the more wistful Auguste became. Each night the laughter became more jarring to his ears. Finally it became unbearable. One night the laughter suddenly changed to jeers and cat-calls, followed by hats, refuse and more solid objects too. Auguste had failed to "come back." For thirty minutes the audience had waited; then it had grown uneasy, then suspicious, with the tension finally snapping in an explosive outburst of derision. When Auguste came to in his dressing room, he was astounded to find a physician bending over him. His face and head were a mass of cuts and bruises. The blood had coagulated over the paint, distorting his image beyond recognition. He looked like something which

had been abandoned on the butcher's block.

His contract abruptly terminated, Auguste fled from the world he knew. Having no desire to resume his life as a clown, he took to wandering. He drifted unknown, unrecognized, among the millions whom he had taught to laugh. There was no resentment in his heart, only a deep sadness. It was a constant fight to keep back the tears. At first he accepted this new condition of the heart. It was nothing more, he told himself, than a malaise created by the sudden interruption of a life-long routine. But when months had gone by he gradually came to realize that he was mourning the loss of something which had been taken from him—not the power to make people laugh, all no! that he no longer cared about—something else, something deeper than that, something which was uniquely his own. Then one day it dawned on him that it was long, long ago since he had known the state of bliss. He trembled so upon discovering this that he could not wait to get to his room. Instead of rushing to his hotel, however, he hailed a taxi and ordered the

driver to take him to the outskirts of the town. But where to exactly? the driver wanted to know. "Wherever there are trees," said Auguste impatiently. "But make haste, I beg—it's urgent."

Outside a coal yard they came upon a lone tree. Auguste ordered the driver to stop. "Is this the place?" asked the driver innocently.

"Yes, leave me in peace," responded Auguste.

For an endless time, it seemed, Auguste struggled to recreate a semblance of the mood which usually served as a prelude to the nightly performance at the foot of the ladder. Unfortunately the light was harsh: a scorching sun seared his eyeballs. "I shall just sit here," he thought to himself, "until night falls. When the moon comes out everything will fall into place." In a few moments he dozed off. It was a heavy sleep in which he dreamed that he was back again in the ring. Everything was as it had always been, except that it was no longer a circus in which things were going on. The roof had disappeared, the walls had fallen away. Above him was the real moon high in the

heavens, a moon that seemed to race through stationary clouds. Instead of the usual circular tiers of benches there rose at a gentle incline, and straight to the sky, literally walls of people. Not a laugh could be heard, not a murmur. They hung there, these vast multitudes of spectres, suspended in fathomless space, each and every one of them crucified. Paralyzed with fear, Auguste forgot what it was he was supposed to do. After an intolerable period of suspense, during which it seemed to him that he was more cruelly deserted and abandoned than the Saviour himself had ever been, Auguste made a frantic dash to escape the arena. But in whichever direction he ran the exits were blocked. In desperation he took to the ladder, started climbing feverishly, and climbed and climbed until his breath gave out. After due pause he ventured to open his eyes wide and look about him. First he looked downward. The foot of the ladder was almost invisible, so far below lay the earth. Then he looked upward; rung after rung stretched above him, endlessly, piercing the clouds, piercing the

very blue in which the stars were cushioned. Straight to the moon rose the ladder. It was a moon which lay beyond the stars, a moon infinitely remote, glued like a frozen disk to the vault above. Auguste began to weep and then to sob. Like an echo, faint, restrained at first, but gradually swelling into an oceanic wail, there came to his ears the groans and sobs of the countless multitude which walled him about. "Horrible," muttered Auguste. "It is like birth and death at once. I am a prisoner in Purgatory." With this he swooned, falling backwards into nothingness. He regained consciousness just as he realized that the earth was pressing forward to receive him. That, he knew, would be the end of Auguste, the real end, the death of deaths. And then, like a knife gleam, there came a flash of memory. Not another second was left him; a half second, perhaps, and he would be no more. What was it that had stirred in the depths of his being, flashed like a blade, only to precede him into oblivion? He thought with such rapidity that in the fleeting fraction of a second which was left him he was able to

summon up the whole pageant of his life. But the most important moment in his life, the jewel about which all the meaningful events of the past clustered, he could not revive. It was revelation itself which was foundering with him. For he knew now that at some moment in time all had been made clear to him. And now that he was about to die, this, the supreme gift, was being snatched from him. Like a miser, with a cunning and an ingenuity beyond all reckoning, Auguste succeeded in doing the impossible: seizing this last fraction of a second which had been allotted him, he began dividing it into infinitesimal moments of duration. Nothing he had experienced during the forty years of his life, not all the moments of joy put together, could begin to compare with the sensual delight he now experienced in husbanding these splintered fragments of an exploded fraction of a second. But when he had chopped this last moment of time into infinitesimal bits, so that it spread about him like a vast web of duration, he made the alarming discovery that he had lost the power to remember. He had

blanked himself out.

The following day, emotionally exhausted by the ravages of this dream, Auguste decided to remain in his room. It was only towards evening that he bestirred himself. He had spent the whole day in bed, listlessly toying with the throngs of memory which for some inexplicable reason had descended upon him like a plague of locusts. Finally, weary of being buffeted about in this vast cauldron of reminiscence, he dressed himself and sauntered out to lose himself in the crowd. It was with some difficulty that he managed to recall the name of the town through whose streets he was strolling.

At the outskirts of the town he came upon a group of circus folk, one of those fugitive bands of players who live on wheels. Auguste's heart began to beat wildly. Impulsively he rushed to one of the *roulettes**—they had been drawn up in the form of a circle—and timidly mounted the little steps which had been dropped from the rear of the vehicle. He was about to knock when the neighing of a horse close beside him

arrested him. The next instant the muzzle of the horse was grazing his back. A deep joy pervaded Auguste's whole being. Putting his arms about the animal's neck, he spoke in gentle, soothing words, as if greeting a long lost friend.

The door behind him opened suddenly and a woman's voice smothered an exclamation of surprise. Startled almost out of his wits, he mumbled: "It's only me, Auguste."

"Auguste?" she repeated after him. "Don't know him."

"Excuse me," he mumbled apologetically, "I must be going."

He had gone only a few steps when he heard the woman shouting: "Hey there, Auguste, come back here! What are you running away for?"

He stopped dead, turned around, hesitated a moment, then broke into a broad grin. The woman flew towards him, arms outstretched. A mild panic seized Auguste. For a brief moment he had a notion to turn and flee. But it was too late. The woman's arms were now about him, clasping him tight.

"Auguste, Auguste!" she exclaimed over and over. "To think I didn't recognize you!"

At this Auguste paled. It was the first time in all his wandering that any one had caught up with him. The woman was still holding him like a vise. Now she was kissing him, first on one cheek, then the other, then the brow, then the lips. Auguste was quaking.

"Could I have a lump of sugar?" he begged, as soon as he could disengage himself.

"Sugar?"

"Yes, for the horse," said Auguste.

While the woman rummaged about inside the van Auguste made himself comfortable on the little steps. With soft, tremulous muzzle the horse was licking the back of his neck. It was just at this moment, strange coincidence, that the moon shook itself clear of the distant tree tops. A wonderful calm fell upon Auguste. For just a few seconds—it could have been hardly more than that—he enjoyed a sort of twilight sleep. Then the woman came bouncing out, her loose skirt brushing his shoul-

der as she leapt to the ground.

"We all thought you were dead," were her first words, as she seated herself on the grass by his feet. "The whole world has been looking for you," she added rapidly, passing him one lump of sugar after another.

Auguste listened mutely as the woman rattled on. The sense of her words came to him slowly, very slowly, as if traveling to his ears from some far distance. What enthralled him was the delicious sensation which spread through his body whenever the warm wet muzzle of the horse licked the palm of his hand. He was reliving intensely that intermediate stage which he used to experience nightly at the foot of the ladder, the period between the falling away of bliss and the wild burst of applause which always came to his ears like the roll of distant thunder.

Auguste never even thought of returning to the hotel to gather his few belongings. He spread a blanket on the ground beside a fire and, locked within the magic circle of wheels and wagons, he lay awake

following the lurid course of the moon. When he at last closed his eyes it was with the decision to follow the troupe. He knew that he could trust them to keep his identity secret.

To help set up the tent, to roll the big rugs out, to move the props about, to water the horses and groom them, to do the thousand and one chores which were required of him, all this was sheer joy to Auguste. He lost himself with abandon in the pursuance of the menial tasks which filled his days. Now and then he indulged himself in the luxury of observing the performance as a spectator. It was with new eyes he noted the skill and the fortitude of his companions in travel. The miming of the clowns particularly intrigued him; it was a dumb show whose language was more eloquent to him now than when he was one of them. He had a sense of freedom which he had forfeited as a performer. Oh, but it was good to throw off one's role, to immerse oneself in the humdrum of life, to become as dust and yet ... well, to know that one was still part of it all, still useful, perhaps even more useful

thus. What egotism it was to imagine that because he could make men laugh and cry he was rendering them a great boon! He no longer received applause, nor gales of laughter, nor adulation. He was receiving something far better, far more sustaining—*smiles*. Smiles of gratitude? No. Smiles of recognition. He was accepted again as a human being, accepted for himself, for whatever it was that distinguished him from, and at the same time united him with, his fellow man. It was like receiving small change which, when one is in need, regenerates the heart's flow in a way that bank notes never do.

With these warm smiles which he garnered like ripe grain each day Auguste expanded, blossomed anew. Endowed with a feeling of inexhaustible bounty, he was always eager to do more than was demanded of him. Nothing one could ask of him was too much—that was how he felt. There was a little phrase he mumbled to himself continually as he went about his tasks: "*à votre service*."* With the animals he would raise his voice, there being no need to withhold

such simple words from them. "*À votre service*," he would say to the mare, as he slipped the feed bag over her head. To the seals likewise, as he patted their gleaming backs. Sometimes, too, stumbling out of the big tent into the starlit night, he would look above as if trying to pierce the veil which protects our eyes from the glory of creation, and he would murmur softly and reverently: "*À votre service, Grand Seigneur!*"*

Never had Auguste known such peace, such contentment, such deep, lasting joy. Pay days he would go to town with his meagre earnings and wander through the shops, searching for gifts to bring the children—and the animals too. For himself a bit of tobacco, nothing more.

Then one day Antoine, the clown, fell ill. Auguste was sitting in front of one of the *roulettes*, mending an old pair of trousers, when the news was brought him. He mumbled a few words of sympathy and continued with his mending. He realized immediately, of course, that this unexpected event involved him. He would be asked to substitute for Antoine, no doubt about it.

Auguste endeavored to quell the excitement which was rapidly mounting in him. He tried to think quietly and soberly what answer he would give when the moment came.

He waited and waited for someone to return, but no one came. No one else could take Antoine's place, he was certain of that. What was holding them back then? Finally he got up and wandered about, just to let them know he was there, that they could put the question to him whenever they wished. Still no one made effort to engage him in conversation.

At last he decided to break the ice himself. Why not, after all? Why shouldn't he volunteer his services? He felt so fortified, so full of good will towards every one. To be a clown again, it was nothing, nothing at all. He could just as well be a table, a chair, a ladder, if need he. He wanted no special privileges; he was one of them, ready to share their sorrows and misfortunes.

"Look," he said to the boss whom he had finally collared, "I'm thoroughly prepared to take Antoine's place tonight. That is," and he hesitated a moment, "unless you

have someone else in mind."

"No, Auguste, there is no one else, as you know. It's good of you to offer..."

"But what?" snapped Auguste. "Are you afraid perhaps that I can no longer perform?"

"No, not that, not that. No, it would be a privilege to have you..."

"But what then?" demanded Auguste, almost trembling with apprehension, for he realized now that it was delicacy and tact with which he had to deal.

"Well, it's like this," the boss began in his slow, lumbering way. "You see, we've been talking it over among ourselves. We know how things are with you. Now then, if you were to take Antoine's place... damn it, what am I saying? Come, don't stand there looking at me like that! Look, Auguste, what I'm trying to say is... well, just this... we don't want to open old wounds. You understand?"

Auguste felt the tears rushing to his eyes. He grasped the other's two big hands, held them gently in his own and, without opening his mouth, poured out his thanks.

"Do let me take over tonight," he begged. "I'm yours as long as it's necessary—for a week, a month, six months. It will give me pleasure, that's the truth. You won't say no, hein?"

Some hours later Auguste was seated before the mirror, studying his face. It had been his habit, before applying the paint each night, to sit and stare at himself for long intervals. It was his way of preparing himself for the performance. He would sit looking at his own sad face and then suddenly he would begin erasing this image and impose a new one, one which everyone knew and which was accepted everywhere as Auguste. The real Auguste no one knew, not even his friends, for with fame he had become a solitary.

Seated thus, invaded by memories of thousands of other nights before the mirror, Auguste began to realize that this life apart, this life which he had jealously guarded as his own, this secret existence which supposedly preserved his identity, was not a life at all, was nothing in fact, not even a shadow life. He had only begun to live from

the day he had taken up with the troupe, from the moment he had begun to serve in the capacity of the humblest. That secret life had vanished almost without his knowing it; he was a man again like other men, doing all the foolish, trifling, necessary things which others did—and he had been happy thus, his days had been full. Tonight he would appear not as *Auguste*, the world-celebrated clown, but as *Antoine*, whom nobody had heard of. Because he had neither name nor fame, *Antoine* was accepted each night as a matter of course. No wild applause followed his exit from the ring; people simply smiled indulgently, showing no more appreciation of his art than they did of the amazing stunts of the seals.

At this point a disturbing thought suddenly shattered his reverie. Heretofore it was that private, empty life which he had struggled to shield from the public eye. But what if this evening someone should recognize him, recognize the clown *Auguste*? That would indeed be a calamity! Never again would he have any peace; he would be pursued from town to town, pressed to

explain his strange behavior, importuned to resume his proper place in the world of *vedettes*.^{*} In some vague way he sensed that they might even accuse him of murdering Auguste. Auguste had become an idol; he belonged to the world. No telling to what lengths they would go to harass him...

There was a knock at the door. Someone had popped in just to see if everything was going all right. After a few words Auguste inquired how Antoine was doing. "Improving, I hope?"

"No," said the other gravely, "he seems to be getting worse. No one knows just what's wrong with him. Perhaps you would say a word to him before you go on, yes?"

"Certainly," said Auguste, "I'll be with you in a few minutes," and he proceeded with his make-up.

Antoine was tossing about feverishly when Auguste entered. Bending over the sick man. Auguste took Antoine's moist hand in his. "Poor fellow," he murmured, "what can I do for you?"

Antoine stared up at him blankly for several long minutes. He was staring with the

*leading men

expression of one looking at himself in a mirror. Auguste slowly understood what was passing through Antoine's mind. "It's me, Auguste," he said softly.

"I know," said Antoine. "It's *you*... but it could also be *me*. Nobody will know the difference. And you are great and I have never been anybody."

"I was thinking that very thing myself just a few moments ago," said Auguste with a wistful smile. "It's droll, what! A little grease paint, a bladder, a funny costume—how little it takes to make oneself into a nobody! That's what we are—*nobodies*. And *everybody* at the same time. It's not us they applaud, it's themselves. My dear fellow, I must be going in a moment, but first let me tell you a little thing I learned recently... To be yourself, just yourself, is a great thing. And how does one do it, how does one bring it about? Ah, that's the most difficult trick of all. It's difficult just because it involves no effort. You try neither to be one thing nor another, neither great nor small, neither clever nor maladroit... you follow me? You do whatever comes to hand. You

do it with good grace, *bien entendu*.^{*} Because nothing is unimportant. Nothing. Instead of laughter and applause you receive smiles. Contented little smiles—that's all. But it's everything... more than one could ask for. You go about doing the dirty work, relieving people of their burdens. It makes them happy, but it makes *you* much happier, do you see? Of course you must do it inconspicuously, so to say. You must never let them know what pleasure it gives you. Once they catch on to you, once they learn your secret, you are lost to them. They will call you selfish, no matter how much you do for them. You can do everything for them—literally kill yourself in harness—so long as they do not suspect that they are enriching you, giving you a joy you could never give yourself... Well, excuse me, Antoine, I didn't mean to make a long speech. Anyway, tonight it is you who are making me a gift. Tonight I can be myself in being you. That is even better than being yourself, *compris?*"**

Here Auguste checked himself, for in giving expression to this last thought he had

suddenly hit upon a genial idea. It was not one to be imparted to Antoine then and there, however. There was a certain risk involved, an element of danger possibly. But he wouldn't think of that. He must hurry now, work it out as quickly as possible... this very night perhaps.

"Look, Antoine," he said almost gruffly, making ready to leave, "I will go on to-night, and maybe tomorrow night too, but after that you had better be up and about. I'm not eager to become a clown again, you understand? I'll drop in on you in the morning. There's something more I want to tell you, something that will buck you up!" He paused a moment, cleared his throat. "You always wanted to be a big shot, didn't you? Just remember that! I'm nursing an idea: it's for you to take advantage of. So long now, sleep well!" He patted Antoine roughly, as if to push him into well-being. Moving towards the door he caught the faint suggestion of a smile stealing over Antoine's lips. He closed the door softly and tiptoed out into the darkness.

As he strode towards the big tent,

humming to himself, the idea which had seized him a few moments ago began to formulate itself more distinctly. He could scarcely wait for his cue, so keen was he to bring his plan to fruition. "Tonight," he said to himself, as he stood champing at the bit, "I shall give a performance such as no one has ever seen. Just wait, my buckos, just wait till Auguste takes over."

He whipped himself into such a frenzy of impatience that when he emerged into the spotlight, accompanied by a few thin squeaks from the violin, he was cavorting like a crazy goat. From the moment his feet touched the sawdust it was sheer improvisation. Not one of these wild, senseless capers had he ever thought of before, much less rehearsed. He had given himself a clean slate and on it he was writing Antoine's name in indelible letters. If only Antoine were there, could witness his own *début* as a world figure!

In the space of a few minutes Auguste was aware that he held the audience in the palm of his hand. And he had hardly unlimbered, so to speak. "Wait, wait, my

lads!" he kept mumbling as he flung himself about, "this is nothing yet. Antoine is only just being born, he hasn't even begun to kick his legs."

The preliminary skit over, he immediately found himself surrounded by an excited group. Among them was the boss. "But you must be mad!" were the latter's first words. "Are you trying to ruin Antoine?"

"Have no fear," said Auguste, flushing with joy. "I am *making* Antoine. Be patient. I assure you all will end well."

"But it's too good already, that's what I'm growling about. After this performance Antoine will be finished."

There was no time for more words. The ring had to be cleared for the trapeze artists. As the troupe was a small one, everyone had to pitch in.

When it came time for the clowns to appear again there was a prolonged burst of applause. Auguste had scarcely shown his head when the audience burst into cheers. "Antoine! Antoine!" they shouted, stamping their feet, whistling, clapping their hands with joy. "Give us Antoine!"

It was at this point in the evening's entertainment that Antoine usually gave a solo performance, a rather worn little act from which the last breath of invention had evaporated years ago. Observing this routine night after night, Auguste had often thought to himself just how he would alter each little turn, were he obliged to do it himself. He now found himself executing the gags which he had so often rehearsed, sometimes in his sleep. He felt very much like a master putting the finishing touches to a portrait which a negligent pupil had abandoned. Except for the subject, there would be nothing left of the original. One began by touching it up here and there, and one ended by creating something wholly new.

Auguste went to it like an inspired maniac. There was nothing to lose. On the contrary, there was everything to gain. Each new twist or wrinkle meant a fresh lease on life, *for Antoine*. As he proceeded to perfect the turn from one phase to the next, Auguste made mental notes to explain to Antoine exactly how to reproduce the effects

he was achieving. He was hopping about like three different beings at once: Auguste the master, Auguste as Antoine, and Antoine as Auguste. And above and beyond these there hovered a fourth entity which would crystallize and become more manifest with time: Antoine as Antoine. A newborn Antoine, to be sure, an Antoine *in excelsis*. The more he thought of this Antoine (it was amazing how much speculation he could indulge in while holding forth) the more considerate he was of the limits and susceptibilities of the figure he was recreating. It was Antoine he kept thinking of, not Auguste. Auguste was dead. He had not the slightest desire to see him reincarnated as the world-renowned Antoine. His whole concern was to make Antoine so famous that there would nevermore be mention of Auguste.

Next morning the papers were full of Antoine's praises. Auguste had, of course, explained his project to the boss before retiring that night. It was agreed that every precaution would be taken to keep the plan a secret. Since none but the members of the

troupe knew of Antoine's illness, and since Antoine himself was still in ignorance of the glorious future which had been prepared for him, the outlook seemed relatively cheerful.

Auguste, of course, could scarcely wait to pay the promised visit to Antoine. He had decided not to show him the newspapers immediately but to simply let him know what he hoped to accomplish during the few brief days in which Antoine would be incapacitated. He had to win Antoine over before revealing to him the full extent of his accomplishment, otherwise Antoine might be intimidated by a success which he had acquired ready-made. All this Auguste rehearsed step by step before heading for Antoine's quarters. Not once did it occur to him that what he was about to propose was beyond Antoine's power of acceptance.

He held himself back until almost noon, hoping that by that time Antoine would be in the proper mood to receive him. When he set forth he was jubilant. He was certain he could convince Antoine that the heritage he was leaving him was a legitimate one.

"After all," he said to himself, "it's just a little push I'm giving him. Life is full of little dodges which we must avail ourselves of. No man gets there alone, unaided." With this off his chest, he almost began to trot. "I'm not cheating or robbing him," he continued. "He always wanted to be famous, now he *is* famous! or he *will* be a week from now. Antoine will be Antoine... only more so. That's all there is to it. All it needs sometimes is just a little accident, a trick of fortune, a push from the beyond, and there you are—out in the limelight and on all fours."

Here he recalled his own sudden rise to fame. What had he, Auguste, to do with it? What had been a mere accident was acclaimed overnight as a stroke of genius. How little the public understood! How little any one understood, where fate was concerned. To be a clown was to be fate's pawn. The life in the arena was a dumb show consisting of falls, slaps, kicks—an endless shuffling and booting about. And it was by means of this disgraceful rigolade that one found favor with the public. The beloved

clown! It was his special privilege to reenact the errors, the follies, the stupidities, all the misunderstandings which plague human kind. To be ineptitude itself, that was something even the dullest oaf could grasp. Not to understand, when all is clear as daylight; not to catch on, though the trick be repeated a thousand times for you; to grope about like a blind man, when all signs point the right direction; to insist on opening the wrong door, though it is marked *Danger!*; to walk head on into the mirror, instead of going around it; to look through the wrong end of a rifle, a *loaded* rifle!—people never tired of these absurdities because for millennia humans have traversed all the wrong roads, because for millennia all their seeking and questioning have landed them in a *cul-de-sac*. The master of ineptitude has all time as his domain. He surrenders only in the face of eternity...

It was in the midst of such strange pre-occupations that he caught sight of Antoine's *roulotte*. It startled him somewhat, though he knew not why, to observe the boss coming towards him, obviously from

Antoine's bedside. He was even more startled when the boss raised his hand, motioning him to stop where he was. The expression on the man's face awakened in August a distinct feeling of alarm. He stood where he was, obediently, waiting for the other to open his mouth.

When within a few feet of August, the man suddenly threw up both arms in a gesture of despair and resignation. August had no need to hear a word, he knew then what to expect.

"But when did it happen?" asked August, after they had walked a few yards.

"Only a few minutes ago. Like that, it happened. Right in my arms."

"I don't understand," mumbled Auguste. "What *was* it that could have killed him? He was not so ill as all that last night when I spoke to him."

"Exactly," said the other.

There was something about this "exactly" which made Auguste jump.

"You don't mean...?" He broke off; it was too fantastic, he refused to harbor the thought. But the next instant he broke out

with it just the same. "You don't mean," and here he faltered again, "you don't mean that he heard...?"

"Precisely."

Again Auguste jumped.

"If I were asked my candid opinion," continued the boss in the same rasping tone, "I would say that he died of a broken heart."

With this they both halted abruptly.

"Look," said the boss, "it is not your fault. Don't take it too much to heart. I know, we all know, that you are innocent. In any case it's a fact that Antoine would never have made a great clown. Antoine had given up long ago." He mumbled something under his breath, then continued with a sigh: "The question is, how will we explain last night's performance? It will be hard to conceal the truth now, you agree, do you not? We never counted on his dying suddenly, did we?"

There was an interval of silence, then Auguste said quietly: "I think I would like to be alone for a while, do you mind?"

"Righto!" said the boss. "Think it out by yourself. There is still time..." He did not

add for what.

Distraught, dejected, Auguste wandered off in the direction of the town. He walked for quite a long time with not a thought in his head, just a sort of dull, numb pain permeating his whole body. Finally he took a seat on the edge of a *terrasse* and ordered a drink. No, decidedly he had never reckoned with this eventuality. Another trick of fate. One thing was very clear—either he would have to become Auguste again or Antoine. He could no longer remain anonymous. He fell to thinking of Antoine, of the Antoine whom he had impersonated the night before. Would he be able to go through it again, this evening, with anything like the same verve and gusto? He forgot all about Antoine lying cold and dead in the wagon. Without realizing it, he had stepped into Antoine's shoes. He rehearsed the part with exactitude, analyzing it, picking it to pieces, patching it up, improving it here and there ... he went on and on, from one turn to another, one audience to another, night after night, town after town. And then suddenly he came to. Suddenly he sat up in his seat,

began talking to himself in earnest. "So you're going to become a clown again, is that it? Haven't had enough yet, eh? You killed off Auguste, you murdered Antoine ... what next? Only two days ago you were a happy man, a free man. Now you're trapped, and a murderer to boot. And you suppose, do you, that with a guilty conscience you can make people laugh? Ah no, that's carrying it a little too far!" Auguste brought his fist down on the marble-topped table, as if to convince himself of the seriousness of his words. "A great performance last night. And why? Because no one suspected that the man who made it great was the famous Auguste. It was talent, genius, they were applauding. Not a soul could have known. Perfect. Full triumph. *And—Q.E.D.*" Once again he pulled himself up, like a horse. "How's that—*Q.E.D.*? Ah, so that's it! That's why Auguste was so eager to substitute for Antoine. Auguste never cared a button whether Antoine would become great or not, did he? Yes or No? Auguste cared only to make certain that the reputation he had created really belonged

to him. Auguste jumped to the bait like a fish. Bah!" He spat out a bit of saliva disgustedly.

His throat had become so parched from excitement that he clapped his hands and ordered another drink. "My God," he resumed, after he had wet his palate, "to think that a man can lay such traps for himself! Happy one day, miserable the next. What a fool! What a fool I am!" Here he reflected a moment very soberly. "Well, there's one thing I understand now—my happiness was real but unfounded. I have to recapture it, but honestly this time. I have to hold on to it with two hands, as though it were a precious jewel. I must learn to be happy as Auguste, as the clown that I am."

He took another sip of wine, then shook himself like a dog. "Maybe this is my last chance, I shall start from the bottom once more." With this he fell to speculating on a new name for himself. This game took him far afield. "Yes," he resumed, having forgotten already the name he had decided on, "I'll work out something new, something totally new. If it doesn't make me happy it

will at least keep me on the alert. Perhaps South America..."

The resolution to begin afresh was so strong that he almost galloped back to the fair grounds. He went at once in search of the boss.

"It's decided," he said breathlessly, "I'm leaving right now. I'm going away, far away, where nobody will possibly know me. I'm going to begin all over again."

"But why?" exclaimed the big one. "Why do you have to start afresh when you've already established a great reputation?"

"You won't understand but I'll tell you just the same. *Because I want to be happy this time.*"

"Happy? I don't understand. Why happy?"

"Because usually a clown is happy only when he is somebody else. I don't want to be anybody but myself."

"Don't understand a word of it... Listen, Auguste..."

"Look," said Auguste, wringing his hands, "what makes people laugh and cry when they watch us?"

"My dear fellow, what has all that to do with it? Those are academic questions. Let's talk sense. Let's get down to reality."

"That's what I've just discovered," said Auguste gravely. "*Reality!* that's the very word for it. Now I know who I am, what I am, and what I must do. *That's reality.* What you call reality is sawdust; it crumbles away, slips through the fingers."

"My dear Auguste," the other began, as if pleading with a lost one, "you've been thinking too much. If I were you I'd go back to town and have a good snort. Don't try to make a decision now. Come..."

"No," said Auguste firmly, "I want no consolation, nor advice. My mind is made up." And he held out his hand in parting.

"As you like," said the big fellow, humping his shoulders. "So it's good-bye, is it?"

"Yes," said Auguste, "it's good-bye... forever."

Once again he started out into the world, into its very bowels this time. Approaching the town, it came over him that he had not more than a few sous in his pocket. In a few hours he would be hungry. Then it would

grow cold and then, like the beasts in the field, he would fold up and lie waiting for the first rays of the sun.

Why he had chosen to walk through the town, pursuing every street to the end, he knew not. He might just as well have conserved his strength.

"And if I do get to South America one day...?" (He had begun talking aloud to himself.) "It may take years. And what language will I speak? And why will they take me, a stranger and unknown? Who knows if they even have a circus in such places. If they do, they will have their own clowns and their own language."

Coming to a little park, he flung himself on a bench. "This has to be thought out more carefully," he cautioned himself. "One doesn't rush off to South America just like that. I'm not an albatross, by God! I'm Auguste, a man with tender feet and a stomach that needs to be filled." One by one he began to specify all the very human attributes which distinguished him, Auguste, from the birds of the air and the creatures of the deep. His ruminations finally tailed off

in a prolonged consideration of those two qualities, or faculties, which most markedly separate the world of humans from the animal kingdom—laughter and tears. Queer, he thought to himself, that he who was at home in this realm should be speculating on the subject like a schoolboy.

"But I'm not an albatross!" This thought, certainly not a brilliant one, kept repeating itself as he revolved his dilemma backwards and forwards. If not original or brilliant, it was nevertheless very comforting, very reassuring to Auguste, this idea that not by any possible stretch of the imagination could he regard himself as an albatross.

South America—what nonsense! The problem was not where to go or how to get there, the problem was... He tried to put it to himself very very simply. Wasn't it just this, that perhaps he was all right just as he was—without diminishing or augmenting himself? The mistake he had made was to go beyond his proper bounds. He had not been content to make people laugh, he had tried to make them joyous. Joy is God-given. Had he not discovered this in aban-

doning himself—by doing whatever came to hand, as he once put it?

Auguste felt that he was getting somewhere. His real tragedy, he began to perceive, lay in the fact that he was unable to communicate his knowledge of the existence of another world, a world beyond ignorance and frailty, beyond laughter and tears. It was this barrier which kept him a clown, God's very own clown, for truly there was no one to whom he could make clear his dilemma.

And then and there it came to him—how simple it was!—that to be nobody or anybody or everybody did not prevent him from being himself. If he were really a clown, then he should be one through and through, from the time he got up in the morning until he closed his eyes. He should be a clown in season and out, for hire or for the sheer sake of being. So unalterably convinced was he of the wisdom of this that he hungered to begin at once—without make-up, without costume, without even the accompaniment of that squeaky old violin. He would be so absolutely himself that only

the truth, which now burned in him like a fire, would be recognizable.

Once again he closed his eyes, to descend into darkness. He remained thus a long time, breathing quietly and peacefully on the bed of his own being. When he finally opened his eyes he beheld a world from which the veil had been removed. It was the world which had always existed in his heart, ever ready to manifest itself, but which only begins to beat the moment one beats in unison with it.

Auguste was so utterly moved that he could not believe his eyes. He rubbed the back of his hand across them, only to discover that they were still wet with the tears of joy which he had shed unknowingly. Bolt upright he sat, with eyes staring straight ahead, struggling to accustom sight to vision. From the depths of his being there issued an incessant murmur of thanks.

He rose from the bench just as the sun was suffusing the earth with a last flush of gold. Strength and longing surged through his veins. New-born, he took a few steps forward into the magical world of light.

Instinctively, just as a bird takes wing, he threw out his arms in an all-encompassing embrace.

The earth was swooning now in that deep violet which ushers in the twilight. Auguste reeled in ecstasy. "At last, at last!" he shouted, or thought he shouted, for in reality his cry was but a faint reverberation of the immense joy which rocked him.

A man was coming towards him. A man in uniform and armed with a club. To Auguste he appeared as the angel of deliverance. Auguste was about to throw himself into the arms of his deliverer when a cloud of darkness felled him like a hammer blow. He crumpled at the officer's feet without a sound.

Two bystanders who had witnessed the scene came running up. They knelt down and turned Auguste over on his back. To their amazement he was smiling. It was a broad, seraphic smile from which the blood bubbled and trickled. The eyes were wide open, gazing with a candor unbelievable at the thin sliver of a moon which had just become visible in the heavens.

Set in Linotype Aldus, a roman with old-face characteristics,
designed by Hermann Zapf. Aldus was named for 16th
century Venetian printer Aldus Manutius.

Set at The Castle Press.

Printed on Hallmark Eggshell Book Paper.

Designed by Claudia Becker.

